

LUMINA '97

Revistă socială, culturală și științifică a românilor din Ungaria. Fondată de David Voniga, în 1894.
Anul V Nr. 6

Redactor:
Elena Munteanu Csobai

Lector:
Mihaela Bucin

Foto:
Imre Nagy

Coperta:
László Lonovics

ISSN 1215-6779

Alexandru Hoțopan

„Domnul a zis... »Scrie lucrul acesta în
carte, ca să se păstreze aducerea aminte«...”

(Exodul, 17:14)

Istoria bisericii baptiste din Micherechi, 1921–1950 (I)

(fragmente)

INTRODUCERE

La fel cum apostolii și urmașii lor biblici au așezat pe hîrtie toate faptele lor merituoase, făcînd ca din acestea să dăinuiască veșnic în aminirea posterității tot ce a fost demn de urmat, tot acest rost l-a avut și îl are și în zilele noastre, analiza cronologică – reală și obiectivă – a împrejurărilor în care s-a înființat și a prins rădăcini trainice credincioșia baptistă a înaintașilor noștri: amintire de neprețuită valoare, care merită să fie ocrotită în suflet și gînd de fiecare dintre noi, urmași ai acelui mic nucleu de persoane despre care putem afirma cu fermitate că au fost și au rămas să fie deschizători de drumuri noi spre o Lume Nouă. Căci bine știm, istoria întotdeauna a avut ca menire principală nutrirea sentimentelor de legătură cu acel trecut comun, frumos și bogat care ne întărește dăruirea și ne îndreaptă pașii pe făgașul lăsat ca moștenire de înaintașii noștri – garanția bunei noastre orientări în toate cele ce ne așteaptă în viață.

Bineînțeles, de la bun început am fost și am rămas conștient de răspunderea pe care mi-o asumam atunci cînd, după o lungă bătaie de cap, pînă la urmă m-am hotărît să-mi realizez vechiul vis de a scrie eu, mireanul necredincios, istoria comunității baptiste din Micherechi: riscasem (și poate că mai risc și acum) să nu fiu crezut de generațiile cărora doresc să mă adresez acum și de cele ce ne vor urma. Această dubioasă situație în care ajunseseam mi-a impus o obligație – de altfel firească în lumea cinstită a cercetării științifice, – de a avea mare grijă să fiu pe cît posibil corect, respectiv tot atît de obiectiv, criteriile indispensabile corectitudinii umane, din care pot și doresc să-mi făuresc și eu acum un scut împotriva neîncrederii și îndoielii.

Nu am niciun motiv să tăgăduiesc că în realizarea planului în cauză un impuls în plus mi-a încordat puterile: moștenirea păstrată de la tatăl meu, o dată ca merituos fondator al comunității baptiste micherechene, apoi și ca o persoană de

care am fost extrem de mîndru în acei ani ai copilăriei și ai adolescenței mele, pe care i-am petrecut și eu sub aripile ocrotitoare ale acestui lăcaș al Credinței, perioadă care mi-a delectat sufletul și care mi-a tipărit în gîndire scheme ale unor reguli de conduită cu adevărat omenști.

La întocmirea acestei modeste lucrări retrospective am fost ajutat de cîțiva predicatori și credincioși care au recunoscut importanța pe care o poartă în sine cunoașterea și retrăirea sufletească a tuturor faptelor de mîndrie, pe de o parte, și de amărăciune, pe de altă parte, prin care au trecut străbunii, bunicii și părinții noștri, deci toți aceia care au fost prezenți și au contribuit la edificarea bisericii baptiste din Micherechi. Sincere mulțumiri tuturor acelora care, – datorită faptului că la noi nu s-au adunat în mod organizat mărturii, documente, biografii ș.a., – mi-au răspuns la întrebările puse în scopul lămuririi unor evenimente, fapte și detalii prin care să pot rămîne obiectiv în toate cele așezate pe hîrtie ca istorie a primului cca. un secol al istoriei acestui grup minoritar de oameni de credință nouă. Din cele de mai sus reiese că numai cîteva persoane devotate au venit să mă ajute în munca mea de cercetare și redactare a acestei lucrări. Sincer să fiu, cînd am încercat să descifrez cauzele care au stat la baza refuzurilor repetate, mi-am dat seama că acelora care m-au refuzat nu am ce le zice. Nu am ce le zice nici de bine, nici de rău. Nu am ce le spune, deși, poate, dînșii tot afit de bine știu ca mine, că istoria nutrește sentimentul de legătură directă a sufletului fiecăruia dintre trecători cu trecutul său personal, familial, social etc., ceea ce ne ajută să cinstim, să ne păstrăm identitatea, să promovăm omenirea.

Calea baptismului spre Micherechi

Ca așezare geografică, Micherechiul se găsește în plin centru al acelei zone a Ungariei de odinioară unde, pe la sfîrșitul secolului trecut și în primele două decenii ale secolului nostru,

mișcarea baptistă a cunoscut o înflorire nemai-pomenită venind din Transilvania, de unde urma să se răspândească Evanghelia în toate direcțiile principatului. La nord-est este Crîstorul, cu prima biserică baptistă românească din țară, de unde au sosit la Micherechi, în repetate rînduri, misionari bapțiști români pentru a răspîndi cunoștințele fundamentale ale vieții de creștin, la vest ce învecinează cu Bichișul, unul dintre cele mai dezvoltate centre ale creștinismului baptist de pe acele vremuri și de azi, la sud-vest cu Șercadul și Giula, două orașe cu biserici baptiste de importanță istorică și cu prestigioase rezultate în munca de pionerat a misionarismului viu de pe aceste meleaguri. La Micherechi baptismul a prins rădăcini cu un decalaj de cîteva decenii. Care poate fi explicația acestui fenomen? La această întrebare răspunsul ar trebui căutat în acele moșteniri spirituale și de limbă prin care străbunii noștri români și-au păstrat identitatea de neam într-un mediu maghiar: ortodoxia a însemnat pentru ei cel mai rezistent scut împotriva diverselor represalii la care au fost supuși, inclusiv împotriva tuturor încercărilor de abatere de la credința lor veche. Tocmai acest spirit de justificată apărare a făcut ca atît preoții ortodocși, cît și credincioșii lor să-și apere interesele cu toate mijloacele posibile, din arsenalul lor de luptă, din păcate, nelipsind nici luarea în batjocură, nici alte mijloace de amenințare a pocăiților sau a celor aparținînd altor confesiuni și secte care își făceau apariția în comună. La toate acestea, ca o posibilă explicație a decalajului menționat, neapărat trebuie să adăugăm faptul că lucrarea Evangheliei

de întoarcere a oamenilor de rînd la o altă confesiune a fost îngreunată din partea clericilor și a autorităților politice maghiare prin multiple feluri de încercări de suprimare, astfel că bapțiștii români rămași în Ungaria de după Trianon au avut mult mai mult de suferit decît frații lor maghiari care, de altfel, și ei au fost nevoiți să poarte o cruce grea.

Trecînd la concret, să luăm un exemplu autentic. În lucrarea sa descriptivă, vizînd primele decenii ale veacului nostru, **Ferenc Bondár**¹, cu privire la munca de pionerat a bapțiștilor crîstoreni, printre altele afirmă: „*Míg a román gyülekezet kezdettől fogva missziói területének tekintette a szomszédos román nemzetiségű Méhkerék községet, ahonnan nem egyszer botokkal és baltákkal kergették ki a keresztúri testvéreket...*” (În vreme ce adunarea baptistă română de la începuturi a considerat ca arie misionară comuna învecinată Micherechi, de unde nu o dată frații crîstoreni au fost alungați cu ciomege și baltaguri...)” Analizînd cu atenție acest pasaj, putem să deducem cu ușurință niște concluzii cu multe învățăminte, ca de pildă:

Unu: la Crîstor a existat adunare baptistă română cu mult înaintea înființării celei micherechene, în a cărei sferă de activitate misionară intra și comuna noastră natală;

Doi: membrii acesteia erau conștienți de sarcina lor misionară, asumîndu-și răspunderea de a duce, de a transporta credința nou-testamentală la confracții lor micherecheni, în rîndul cărora au și găsit persoane simpatizante – de altfel la cine ar fi dorit să ajungă cei veniți de la Crîstor;

Trei: românii micherecheni, în majoritate decisivă greco-orientali, aveau deja cunoștințe destule despre noua confesiune și știau că aceasta atrage suflete din comunitatea lor ortodoxă, acesta fiind principalul motiv care i-a determinat să-și întîmpine confracții români din Crîstor cu unelte de dîrză răzbunare;

Patru: omul simplu de la sat, de la sine, niciodată nu s-a dat la fapte de acest tip, așadar trebuie să presupunem că acei oameni care îi așteptau pe crîstoreni la marginea satului „înarmați” cu ciomege și baltaguri, erau ațîțați de cineva – cu toată probabilitatea în primul rînd de conducerea clerului local;

Cinci: din faptul că micherechenii știau din timp despre sosirea unor „persoane non grata” mai reiese că, în prealabil, acești „goști” veneau în vizită la Micherechi cu o oarecare regularitate, deci era previzibilă noua apariție a lor, deoarece nu se poate crede că micherechenii au stat de

veghe zi și noapte, ci îi așteptau pregătiți pe crîstoreni doar la o oarecare „oră fixă”, despre care și dînșii știau din timp;

Șase: simpatizanții micherecheni trebuiau să știe că din partea autorităților locale, respectiv a organelor de supraveghere a ordinii publice nu pot spera nici un fel de ajutor – și ele fiind dușmani și prigonitori ai baptismului, – nici nu au recurs la a cere apărarea crîstorenilor, ceea ce, în mod normal, ar fi ținut de datoria oficialităților locale;

Șapte: ne putem imagina că, dacă față de acești bapțiști crîstoreni mercenarii locali au recurs la asemenea fapte, nici cu cei care își așteptau oaspeții pe la casele proprii nu se comportau cu nimic mai cruțător, așadar soarta lor era pecetluită încă de la primii pași spre pocăință.

Despre prigonirea misionarilor crîstoreni și motivul principal al acesteia mai avem o mărturisire autentică: „În '20 or început și viie aici, da' n-o lăsat popii. Popii nu-i lăsa. Numa așe pă d-ascunșu vineu, știi. Apapoi, dîn '21, bătrînii aiste, ii or început apoi. Ș-ap-apoi or vinit fraț, da. O fost dușmani mare popii la pocăiț, știi? Nu, n-o vrut și lese nicicum, da' zice popa cătă prunci că ș-arunce cu bulgări după pocăiț, și să scopască pă ii. Așe o fo' ...atunci la-nceputuri.” (T. P.)² Alte amănunte cu caracter similar putem descifra și din cele spuse de Vasile Ruja: „D-apu, în amintiri, cum ne spuneu părinți noști, prima dată la Curtu, la Suce Curtului („Suce Curtului” = Ioan Martin, A. H.), acolo o apărut cineva dă la Crîstor. Doauă persoane sau trii, și nu o fost primiț așe cum am vre noi, zicem, bineprimiț. În urmă or cheretit și d-aciie care ș-or bătut joc dă ii, însă ii n-o rătărit la lucrare asta, or vinit mai des. Și or povestit. Mai nainte dăspră lucrurile așe ne poveste tata bătrîn, Flore Udului.”³ Într-un alt context, de la același informator mai aflăm că: „Crîstorenii o apucat apoi c-on avînt mai mare și viie, pîntru că tata bătrîn – i-o murit soție dîntiie, iel s-o căsătorit cu o nevastă dîn Crîstor, – ș-apoi legătura o vinit mai aproape. Așe că iel o primit apoi pă crîstoreni, aici la iel,

fiincă legătura asta u-o avut, ș-apoi dîn ce în ce. S-onființat aci-n casa tatii.”

Din mărturisirile orale ale lui Dumitru Rus, fostul predicator al comunității baptiste micherechene, am aflat că printre primii misionari crîstoreni se afla și o soră moașă, al cărei nume micherechenii nu-l știau, dar Ferenc Bondár⁴ precizează că se numea Durkó Andrásné Fábíán Katalin, nume maghiar, din care putem presupune că nu era româncă, ceea ce nu exclude că nu ar fi știut să vorbească și românește, mai ales fiindcă era originară din Salonta Mare.

(Tot de la Dumitru Rus am aflat un interesant amănunt cu privire la munca de pionerat a românilor din Chitighaz: „Muntean Mihai o făcut misiune la Micherechi în primele vremuri. Atuncea cu fanfara or stat acolo-n piață. Or vinit cu fanfara. Mihai atuncea o-nceput, Mihai atuncea o-nceput la Micherechi.”⁵)

Revenind la subiect, mai știm că atunci cînd credința nou-testamentală a ajuns în comuna noastră natală, cu excepția Deanului (Kötegyán), deja în toate localitățile din vecinătate existau și erau în plină înflorire biserici baptiste, însă toate maghiare. Doar la Crîstor se propovăduia Evanghelia și în limba română într-o mică comunitate cu cca. 20 de membri care, în iarna anului 1912,⁶ s-au desprins, – pe o durată de cîteva decenii, – din adunarea unită, formînd o biserică independentă. Așadar, nu poate fi considerat defel întîmplător faptul că tocmai unul dintre primii convertiți ai acestui grup a adus la Micherechi făclia baptistă. Șimon Păcș (născut în anul 1896 și înmatriculat la Crîstor cu numele de ifj. Sz. Patkás Simon), s-a mutat definitiv la Micherechi, după ce s-a căsătorit cu Ana Martin („Uănița lui Biiti”), văduvă și mamă a doi copii. Lucru firesc, tînărul și însuflețitul Șimon lui Biiti, cum îl numea și îl cunoștea întreg satul, a început să propovăduiască cuvintele Domnului întocmai cum le-a învățat el de la predicatorii care vizitau și făceau o lucrare de misiune consecventă și în adunarea română crîstoreană. Strădania lui a fost binecuvîntată de succes: în curînd cîteva suflete s-au și botezat, – locul și data ștergîndu-se din memoria celor interogați în această problemă, – printre primele femei convertite la credința baptistă găsindu-se totodată și soția sa, o micherecheană.

Pentru a preciza cu o oarecare exactitate cine au fost primii membri ai grupului, – numeric restrîs, – al credincioșilor micherecheni în sufletul cărora a prins rădăcini pocăința nou-testamentală,

și care, între toamna anului 1921 și primăvara anului 1924, se adunau cu regularitate la case particulare spre a se ruga și a citi Biblia, merită să fie citat **Gheorghe Hoțopan**,⁷ care spune: „...patru or fost dîn Micherechi, unu o fost Șimon dîn Crîstor, și o soră o vinit dă la America... (...) Muiere o fost pocăită. No, cii dîn sat o fost: Flore Udului, bătrînu, Cora bătrînu, Crișan, aiște-or fost tri, Biiteleasă patru, cu Șimon cinci, și cu cu sora dîn America șasă.” (Flore Udului = Florea Ruja, Cora bătrînu = Vasile Cora, Crișan = Ioan Crișan, „Biiteleasă”, Uănița = Ana Martin.) Pe cine a mai găsit la ora de rugăciuni tînărul nou-sosit? „Mă bag înlontru, și ierau acolo ii, aiște, și fratele Diurca cu mătușe Floare a Nicoarii. Ii o mârș numa așe și mai teardă dîn vreme, c-o fo' iarna.” (Fratele Gyurca = Gheorghe Ruja, mătușe Floare a Nicoarii = Floarea Petrușan). Aceleași persoane figurează și în mărturisirea lui Teodor Petrușan, dînsul referindu-se doar la cei patru bărbați: „Spune-țo-i io: bătrînu Cora Vasilie, apu o fost Biiti bătrînu (Șimon, da) și bătrînu Udu, apa bătrînu Cora, aiște or fost înainte dă noi.”⁸

În opinia publică, respectiv în amintirea veteranilor baptiști michercheni ca dată a întemeierii bisericii baptiste locale figurează anul 1921, afirmație confirmată atît în practica aniversării evenimentului zis „de fondare”, cît și în documentele scrise, vizînd înființarea propriu-zisă a adunării. Ambele afirmații sînt susținute și întărite și de relatarea succintă, redactată de **Gheorghe Ruja** și apărută în *Calendarul românesc*, în care putem citi: „Biserica Creștină Baptistă din

Micherechi a sărbătorit în anul 1996, 75 de ani de existență. Primul botez a fost în anul 1921, cînd s-au botezat 8 persoane.”⁹ Cam aceeași idee se dezvăluie din amintirile lui **Dumitru Rus**, informații pe baza cărora într-o publicație în limba maghiară putem citi: „*Sarkadkeresztúriak, köztük a Patkás család, kezdték a missziómunkát Méhkeréken, amelynek eredményeképpen 1921-ben megtartották az első bemeřitést. Muntyán Mihály ment Kétegyházáról a bemeřitést végezni.*”¹⁰ („Munca misionară la Micherechi a fost începută de crîstoreni, printre ei familia Pățcaș, ca rezultat al căreia, în anul 1921, a avut loc primul botez. Mihai Muntean de la Chitighaz a mers să efectueze botezul”). Din păcate, toate aceste afirmații sînt întreșesute de niște greșeli fundamentale. Dar să vedem apriximativ cum s-au petrecut lucrurile în realitatea încă evocabilă într-o oarecare măsură.

Cert e faptul că credința nou-testamentală a ajuns la Micherechi prin intermediul crîstorenilor, a lui **Șimon Pățcaș** și (eventual) a acelei sore românce din America, care s-a stabilit provizoriu aici. (Trebuie să menționăm în mod special că, privind românca reîntoarsă din America, avem de a face cu o oarecare eventualitate, deoarece nimeni nu știe, nici o sursă nu întărește faptul că această soră din America era sau nu botezată deja cînd a ajuns în comuna noastră). Tot atît de sigur e că pe lîngă acei doi „fondatori” nominalizați, la case particulare se mai adunau și erau prezenți la ore de rugăciuni și la alte întruniri creștine **Vasile Cora** și **Ioan Crișan**. Despre acest frate Crișan se știe că n-a fost originar din Micherechi, s-ar putea întîmpla să fi ajuns aici deja botezat. După unele presupuneri și Vasile Cora se trăgea dintr-o numeroasă familie românească tot din Crîstor, ceea ce, după părerea mea, nu are nici un temei. O concluzie totuși pare a fi evidentă: primii patru „michercheni” fondatori nu s-au botezat nici la aceeași dată, dar nici într-aceiași loc. Apoi rămîne să ne punem întrebarea: cînd și unde au trecut prin botez la baptism **Florea Ruja** („Udu bătrînu”) și **Ana Pățcaș** („Uănița lui Biiti”), despre care cel puțin atîta știm cu siguranță că ei au fost printre primii băștinași michercheni întorși la Dumnezeu? Răspunsul la această nedumerire printr-o dată fixă între anii 1921 și 1924, poate, ar lămuri și mai curat drumul pe care l-a parcurs credința baptistă spre și în biserica din Micherechi. Părerea autorului e că anul '21 se pare a fi numai un fel de stațiune de pe drumul menționat, – firește, fără a exclude posibilitatea că acest an totuși ar putea fi data actului de constituire propriu-zisă, – derută

nutrită de mai multe aspecte nelămurite încă, ceea ce ne cere să fim foarte precauți în desemnarea anului înființării de facto a adunării micherechene. În orice caz, în afară de contestarea parțială a datei întemeierii primei adunări baptiste micherechene, din cele de sus, ca o sigură și incontestabilă constatare putem deduce și susține cu ceritudine că înaintașii noștri baptiști au fost doar șase persoane, și nu opt. Tot sub acest aspect al analizei cifrelor mai merită să amintim că nici dintre cei șase nu toți au fost localnici, – „sora din America” a staționat doar cu caracter de „tranziție” în comună, în vreme ce și Șimon Păcșas numai în toamna anului menționat s-a căsătorit cu o văduvă micherecheană, – așadar efectivul verificabil al cercului biblic fondator a fost pur și simplu patru. (Despre data sosirii în comună a lui Ioan Crișan nu se mai știe nimic. S-ar putea întâmpla ca și dînsul să se fi mutat aici numai după 1921.)

O altă dată imprecisă evidentă a văzut lumina tiparului în același volum de studii în limba maghiară,¹¹ în care se afirmă că „Hoczopán György volt az első, aki írni-olvasni tudott” (*Gheorghe Hoțopan a fost primul care a știut carte*) Această afirmație este contrazisă de însuși **Gheorghe Hoțopan**, cînd – într-aceeași mărturisire ocazională, vorbind despre evenimentul petrecut într-o seară de duminică, în care, întâmplător, a ajuns să intre în legătură directă cu grupul de baptiști micherecheni, – printre altele spune: „Șimon iera cu doauă biblii în brînci, una rămînească, una unguerea-scă. Nicii știe citi pre bine rămînește, nicii ungu-rește...”¹² Deci, Șimon Păcșas, atunci în vîrstă de 28 de ani, deși cam slab, totuși știa să citească în ambele limbi, așa că putem să presupunem că știa și scrie. Ba mai mult: din alte mărturisiri autentice mai aflăm că printre primii „cinci, șase” din generația mai vîrstnică micherecheană se găsea și **Florea Ruja**, care de altfel cu mult înainte de presupusul termen al constituirii adunării baptiste locale făcuse cunoștință, „pe ascunsul”, cu Sfînta Scriptură. „Mai nainte dăspră lucrurile aște ne poveste tata bătrîn, Flore Udului. Că cînd o fost iel tînăr, iel o fost prețin cu preotu ortodox. I-o fo' nănaș. Și umbla des la iel. Și cumva ... o dat pătă o Scriptură, ș-o-apucat ș-o citit dîn ie. Și l-o observat preotu, ș-o zîs că nu-i voie și citească, c-atunce a-nnăbuni dîn cap, dacă iel s-a ocupa cu d-aște lucruri. (...) Preot o fost atunci... careva Roxin. Nante lui Oláh. Și l-o-aștetat acolo-n birou. Și o dat pătă Scriptură, și o citit tare mult. Și o apucat dă o-nțăles citeva lucruri dîntră iele, și s-o aflat îndrăgostit dă ie. Tare i-o plăcut.

Și atîta o cercetat, o umblat după ie, pînă ș-o cumpărat o Biblie. P-o maje dă grîu.” (V.R.)

Apoi, din toate mărturisirile și informațiile obținute în mod indirect reiese tot atît de limpede că acești cinci, șase baptiști, încă din primii ani, se adunau cu regularitate – cînd la o casă, cînd la alta – la rugăciune, la cînt în comun și la interpretarea nou-testamentală a Bibliei, servicii divine care însă în acea perioadă încă nu erau dirijate de vreun conducător, nu aveau nici un fel de cîrmuitor ales, prin urmare, în sensul strict al cuvîntului, nu avem de a face cu o comunitate organizată, ci doar cu un nucleu de credincioși, fapt indiscutabil, din care putem deduce deci clar că atunci, în anul 1921, la Micherechi nu exista încă biserică creștină baptistă propriu-zisă, ci numai o mică comunitate de baptiști neorganizată, – ei încă nu erau constituiți în biserică! – ci formau doar un mic grup de citire a Bibliei, din rîndul cărora, după cum vom vedea mai tîrziu, s-au ridicat acele personalități care, în a doua jumătate a anului 1924, au ajuns să înființeze – conform regulamentului baptist – Adunarea Baptiștilor din Micherechi.

La fel ca și în majoritatea comunităților baptiste din împrejurimi și de la distanțe, cu care micherechenii au stabilit legături de conlucrare frățească, rolurile de misionari și de conducători ai bisericii puteau fi îndeplinite de persoane fără pregătire teologică, dar asta nu însemna că nu erau conștienți de necesitatea propovăduitorilor calificați: dorința naturală de a avea conducători bine pregătiți, – adică predicatori, dirijori, etc. proprii, – s-a intensificat concomitent cu creșterea numărului pocăiților. Ca urmare, la numai doi ani după spectaculoasa înflorire din anul 1924, –

an în care efectivul adunării a crescut de la 3-4 persoane la 30 de suflete, în toamna anului 1926, printre cei 13 studenți înscriși la Seminarul Baptist Maghiar din Capitală¹³ îi găsim și pe micherechenii Teodor Juhász (1909–1939) și Alexandru Ruja I. Faptul în sine, că acești doi tineri au ajuns să fie admiși la o școală de grad ridicat e o vie dovadă că printre primii tineri convertiți la religia baptistă din comuna noastră natală, se găseau persoane cu un deosebit talent personal, apte pentru a se angaja la învățătură și demne de a fi trimise la cursuri de specialitate. Nu știrbește meritele celor doi tineri nici faptul că nu era nevoie nici de examene de absolvire – tocmai pentru că gradul de pregătire al participanților era extrem de divers. Din păcate, dintre cei doi nominalizați, numai unul a reușit să „termine” cu succes acest curs biblic de grad superior, și anume Alexandru Ruja, despre care dr. Ștefan Cioca scrie următoarele: „născut și crescut la Micherechi. A terminat Seminarul Teologic la Budapesta. S-a stabilit la Chitighaz și lucra în întregul cerc. A păstorit biserica între anii 1933 și 1941. Om talentat, cu pregătire bună.”¹⁴ În ce privește acest „cerc” de misiune, căruia îi aparținea și Micherechiul, dintr-aceiași volum de studii deja citat mai aflăm că „Păstoriile adunării, respectiv ai circumscripției au fost: Alexandru Ruja 1930-1941...” (Despre dînsul se mai știe că în timpul primului război mondial a trecut frontiera, stabilindu-se și lucrînd cîtva timp ca păstor baptist în România, iar mai tîrziu, revenind la ortodoxie, a ajuns să fie preot în părțile Sucevei.)

Cât privește al doilea „candidat”, se spune că cel în cauză, deci Teodor Juhász a venit acasă înainte de termen, însă despre motivul deciziei sale și împrejurările care l-au obligat să-și întrerupă studiile, – în afară de cîteva presupuneri contradictorii, – nu ne stau la dispoziție informații suficiente. Poate tocmai boala grea, urmată de decesul timpuriu al însuflețitului candidat l-a silit să renunțe la visele sale de a deveni păstor calificat: „Despre iel știu atîta, – io-am putut fi cam glasa a patra cînd iel o murit, c-o boală dă plămîni, ș-o rămăs familie lor, – și iel o fost unu dîntră acii care o predat învățătură.” (V.R.)

În prima perioadă a existenței și funcționării sale, adunarea micherecheană a suferit și de o destul de însemnată fluctuație. Nu avem suficiente date sau informații concrete din care acum am putea afla clar ce anume a fost, au fost motivele aceluia „du-te, vino” de pe acele vremuri, însă

trebuie să presupunem că, pe lîngă presiunea venită din partea bisericii ortodoxe și a protagoniștilor săi invidioși, respectiv represaliile „oficiale” de diverse forme de care nu erau scutiți nici în acești ani credincioșii bapțiști micherecheni, mulți dintre cei botezați „la repezeală” dictată de însuflețirea de proporții a începutului, curînd și-au dat seama că nu sînt destul de temeinic pregătiți pentru noile legi de trai zilnic ale bapțișmului, ceea ce i-a determinat să abandoneze tot atît de repede pocăința nou-testamentală.

Printre personalitățile de frunte ale vieții spirituale baptiste care au vizitat adunarea micherecheană, trebuie amintit Alexe Popovici, predicatorul cu renume mondial, unul dintre cei mai cunoscuți vestitori și popularizatori ai creștinismului nou-testamental din România, care, în cadrul unei călătorii misionare, în vara anului 1946, a ajuns și în comuna noastră. Primit cu deosebit entuziasm și căldură frățească, predica lui a fost ascultată și savurată de sala arhiplină a adunării, act de mare succes în propagarea Sfintei Evanghelii, care a avut o influență nespuse de mare folos asupra creșterii și amplificării prestigiului comunității baptiste din Micherechi. Semnificativ este în acest context un detaliu al acestei vizite: personalitatea de căpetenie a bapțișmului român, cu acest prilej a fost ospătată, cum era la modă și pe acele vremuri, de unul dintre membri adunării, în acest caz onoarea revenindu-i domniei sale Gheorghe Hoțopan. După servirea mesei în casa familială a gazdei, fratele Popovici, despre prezența căruia și în acest colț al satului știa multă lume, a ieșit în stradă (în „Gudurău”), unde deja îl așteptau cîteva credincioși, – în primul rînd bapțiști și membri ai „Oastei Domnului”, dar și cîteva vecini mireni, – pentru a schimba o vorbă, două cu marele predicator. Dumnealui, folosindu-se de ocazie, le-a vorbit celor veniți la el cu multă evlavie despre menire și misiunea lui, despre acele sentimente și bucurii pe care le-a obținut prin studierea Sfintei Scripturi, astfel că întrunirea de moment s-a transformat într-un adevărat for de propovăduire a cuvîntului Domnului.

Prima casă de rugăciuni

După cum am văzut, la început, sau și mai precis între anii 1921 și 1924, membrii primului grup al cercului de citire a Bibliei se adunau pe la

casele lor particulare, ceea ce reiese clar și din interpretarea lui Teodor Petrușan: „Ascultă aice, cînd tată-to n-o fo' botezat, atunce n-o fo' numa aciee bătrîni, că atunce noi adunare n-am avut, am umblat dă la o casă la alta.”¹⁵ Din mărturisirea dumnealui aflăm și despre faptul că, după ce numărul credincioșilor și al simpatizanților a crescut, au fost nevoiți să caute și să găsească case cu camere mai mari, potrivite pentru a fi luate în chirie: „Dîn '24 pînă în '30 noi n-am avut adunare, numa am mărș inde ne-or dat ă-arîndă, ne-am luat casă, am fost și la casa noastră, o fost acolo la Dura, ap-o fost pã la Crișan, apu o fost acolo pã Cioanca, o fost acolo la a Corî, așe, la bace Diurcă a Udului.”¹⁶ Această stare de mutare dintr-un loc într-altul nu a făcut posibilă definitivarea unei case de rugăciuni amenajate potrivit cerințelor. Aveau deci nevoie de un imobil propriu, încăpător și ajustat corespunzător tuturor necesităților crescînde, de aceea: „În anu '30, bătrînu Udu, că ii or început, și cu Crișan și cu aiște, o zis cătă noi, – că iel o fost uom bătrîn atunci, – o zis că dară și nu umblăm noi așe dă la o casă la alta – acolo la iel o fost doauă căși și chindă, ș-o fost așe loc gol, cum îi aci, vez, (arată) pînă la uliță, – o zis că ne dă locu acela și o sobă, apu și ne facem acolo adunare, că și fim într-on loc și nu ne tă' mutăm dă ice-cole. În anu 930.”¹⁷ Această casă cu două camere și o chindă, oferită de „fratele bārînu Udu”, se situa aproape la mijlocul străzii „Cioanca” (azi strada Damjanich, nr. 23), unde în curînd au și început lucrările de construcție ale primei case de rugăciuni a bapțiștilor din Micherechi. „Apu acolo ne-am așezat noi. Noi am mărș, am mărș cu tată-to, cu Șimon, am mărș la gropoai, ne-am făcut voioaje, apu u-am făcut. Iosive lui Iosif, iel o fo' meșteru, că și muțere lui s-o pocăit, și tâte...”¹⁸

Casa destinată serviciilor divine ale comunității baptiste de aici în curînd a fost dată în folosință, eveniment fericit, despre care săptămînalul Uniunii Maghiare a Bapțiștilor *Békehírnök*,¹⁹ sub titlul „Új imaházak” („Adunări noi”), autorul anonim relatează entuziasmat: „Méhkerék”. E határmenti községekben az Úr kicsiny serege örömmel hódolt november 16-án a győzhetetlen golgotai király számolya előtt, mert a mai, nehéz idők dacára megsegítette tervének megvalósításában. Több mint 110 vendég vett részt a gyűlekezeti hálájában, közülök többen a román területről is. Előző este Lilea (Nagyszalonta), Muntyán és Sztán (Kétegyháza) testvérek hirdették az ígét a hallgatóságnak, kiket a körösszakáli znészek tettek figyelmessé a következő ünnepélyre. Vasárnap reggel az új kápolna előtt gyűlekezett a hívő sereg, ahol miután Ruzsa Sándor imában kérte az Urat, hogy Ó

avassa fel a hajlékot, Patkós Sándor gyűl. vén megnyitotta az új kápolna ajtaját és nagy örömmel bevonultak az új Sionba, amely ezúttal kicsinynek bizonyult. Ezután kezdetét vette az istentisztelet, amely alkalommal Ruzsa Sándor tv. I. Krónika 29, 1–19. alapján kiemelte, hogy nagy örömmel hoztuk ezt az áldozatot, mert először vettünk az Úrtól és aztán adtunk abból, amit Ő adott. Délután a sátrat is ki kellett bontani, amelyet azért szereztünk be, hogyha kicsinynek bizonyulna a terem, a hallgatóság egy részének ott nyújtsunk helyet. Csakhogy mindkettő kicsinynek bizonyult és így az udvart használtuk kápolnának, amely szintén zsúfolásig megtelt, akik előtt Szuszán tv. szólt az igazi hitről, utána pedig az ifjúság állott elő szavaltokkal és szép énekszámokkal. Este már idő előtt nagy tolongás volt, mert mindenki be akart jutni a kápolnába vagy a sátorba, de soknak haza kellett menni, mert egyikben sem volt hely. Az ígét ugyancsak Ruzsa tv. hirdette a 84-ik zsolttár alapján, rámutatva, hogy miért örvend Isten népe ez alkalommal. Szóltak ezenkívül Tóth és Ailer testvérek, majd a helyi ifjúság és a körösszakáli zenekar mőködött dicséretreméltó szorgalommal. Ünnepélyünk a hajnali órákban ér véget, amikor az eső kezdett szemezni és mindnyájunk szívében a vágy kelt fel, vajha hullana az áldás esője az elhintett magra, hogy sok gyümölcsöt teremjen. (–)” („Micherechi. În această comună de frontieră mica oaste a Domnului la 16 noiembrie s-a închinat cu bucurie înaintea scănelului regelui de neînvinș de la Golgota, deoarece, împotriva zilelor grele de azi, a ajutat-o la realizarea planurilor. Peste 110 de oaspeți au luat parte la recunoștința adunării, printre care mai mulți și din regiunea românească. În seara premergătoare frații Lilea (Salonta Mare), Muntean și Stan (Chitighaz) au propovăduit cuvîntul în fața auditorilor, pe care muzicanții săcăleni i-a făcut să fie atenți la serbarea ce avea să urmeze. Duminică dimineața oastea credincioasă s-a adunat în fața noii capele, unde, după ce predicatorul Alexandru Ruja în rugăciune l-a rugat pe Domnul ca El să inaugureze lăcașul, Sándor Patkós, bătrînul adunării a deschis ușa capelei noi, și cu mare bucurie au intrat în noul Sion, care de această dată s-a dovedit a fi neîncăpător. După aceasta a început serviciul divin, cînd fr. Ruja pe baza I Corinteni 29, 1-19, a remarcat marea bucurie cu care am adus acest sacrificiu, deoarece prima dată am primit de la Domnul și după aceea am dăruit ceea ce El ne-a dat. După masă și cortul a trebuit să-l deschidem, pe care de aceea l-am procurat ca în caz că sala s-ar dovedi neîncăpătoare, unei părți a asistenței să-i asigurăm loc acolo. Numai că ambele s-au dovedit a fi neîncăpătoare, așa că curtea am folosit-o drept capelă, care la fel s-a umplut pînă la refuz. În fața

adunării fr. Susan a vorbit despre adevărata credință, după care tineretul s-a prezentat cu frumoase poezii și piese muzicale. Seara, încă înainte de termen, tumultul a fost mare, fiindcă toată lumea a vrut să intre în capelă sau în cort, dar mulți au fost nevoiți să plece acasă, dat fiind că nici într-un loc nu au rămas locuri goale. Cuvîntul a fost propovăduit tot de fr. Ruja pe baza psalmului al 84-lea, remarcînd că de ce se bucură acum poporul lui Dumnezeu. În afară de dînsul au mai luat cuvîntul și frații Tóth și Ailer, apoi tineretul local și orchestra săcăleană a contribuit – la reușita festivității, A. H. – cu o strădanie lăudabilă. Festivitatea noastră a luat sfîrșit în orele disdedimineții cînd a început să picure ploaia și în inimile noastre ale tuturor s-a trezit dorința, oh, dacă ploaia binecuvîntării ar cădea și pe sămînța presărată acum, ca să aducă multe roade.”)

Pe marginea acestei succinte relatări neapărat merită să facem cîteva observații – în ordinea în care motivele apar în „reportajul” de odinioară, – o dată de precizare și meditative, apoi (poate) și textual-explicative:

– Prima observație trebuie făcută vizînd efectivul participanților la festivitatea de inaugurare – „peste 110 de oaspeți au luat parte...” – cifră care, probabil, se referă la numărul total al celor prezenți, și nu la cei sosiți din alte localități – în sensul adevărat al cuvîntului de oaspete;

– „Regiunea românească” în acest caz înseamnă cîteva biserici române înfrățite din țară (Chitighaz, Crîstor și Săcal), și mai puțin adunări de dincolo de frontieră, (cum era Salonta) de unde în acea perioadă numai cîțiva vestitori ai Evangheliei veneau, ocazional, la Micherechi;

– Păcat că autorul relatării în cauză nu i-a nominalizat cu numele de botez pe cei care au ținut predici în cursul celor două zile, ca urmare acum nu mai putem afla cu exactitate cine au fost dînșii, căci, de pildă, fratele Stan de la Chitighaz putea fi Gheorghe sau Teodor Stan, – ambii fiind însuflețiți diaconi ai bisericii baptiste chitighăzene din acele timpuri – dar nu vom mai putea clarifica nici persoana fratelui Tóth, Lilea sau Ailer, deși prin identificarea exactă a lor am putea afla care au mai fost acele comunități bisericesti baptiste ai căror soli au evanghelizat și la Micherechi;

– Din faptul că la festivitate au participat și au luat cuvîntul atît predicatori români, cît și maghiari putem constata că serviciile divine și programele secundare au fost ținute în ambele limbi;

– Cu același regret sîntem nevoiți să menționăm că nici Sándor Patkós, nu putea fi „bătrînu adunării”,

de persoană cu acest nume la Micherechi nimeni în niciun context nu-mi vorbise, probabil avem de a face cu Patkás Simon (Șimon Pățaș), dînsul într-adevăr a fost unul dintre vîrstnicii comunității, poate chiar bătrînul adunării;

– S-ar putea întîmpla ca autorul acestei scurte relatări să fi fost micherechean, deoarece în anumite locuri persoana în cauză „vorbește” la plural, persoana întîi – „am adus...” „...cortul a trebuit să-l deschidem, ... de aceea l-am procurat...” – această presunere însă se pare a fi contrazisă de eroarea comisă în legătură cu nominalizarea bătrînului adunării: dacă autorul ar fi fost local, nu l-ar fi confundat pe Patkás cu Patkós, sau poate o fi fost o greșeală comisă de lectorul redacțional al materialului?

Și acum să reproducem (cam) cum arăta interiorul acestei recent inaugurate capele. Iată cele mai importante amănunte, păstrate în amintirea autorului: formă dreptunghiulară, cu lungime de cca. 13–14 metri, lățime de cca. 7–8 metri; balcon ridicat la cca. 50–60 de cm., la mijloc cu trepte, mărginite în ambele părți de cîte un parapet lucrat din scînduri groase și vopsit în albastru-cenușiu; în centru un amvon și o masă (la trei laturi mărginită de cîte-o scîndură îngustă) acoperită cu un fel de față de masă dantelată; pe masă un suport, – la fel acoperit cu o țesătură dantelată, – pentru recuzitele predicatorului (Biblie, carte de rugăciune, schițe etc); în ambele părți ale balconului cîte 3–4 lavițe fără spătar pentru membrii formațiilor de cînt (cor, orchestră, fanfară), iar pe peretele din față era vopsită o emblemă, simbol al începutului și sfîrșitului (Alfa și Omega); în interiorul încăperii la stînga cîte 8–10 lavițe rezervate sexului masculin, la dreapta altele, destinate femeilor și fetelor; două intrări, una dinspre stradă, alta spre curte. Ca rezumare, putem spune că această casă de rugăciuni a fost zidită într-o formă și stil de tip obișnuit al acelor vremuri: totul modest, totul simplu.

Casa de rugăciuni zidită deci în anul 1930, în anii '40, a devenit din nou neîncăpătoare, ca urmare, bapțiștii micherecheni au decis să-și construiască o altă clădire, care să poată da loc nu numai familiilor convertite deja, ci și tuturor acelor simpatizanți, – cunoștințe, prieteni și rude – care, în număr tot mai mare, veneau cu mai multă sau mai puțină regularitate la ascultarea predicării Evangheliei. În această situație, singura soluție de urmat a fost construirea unei adunări mai mari și mai încăpătoare. Astfel s-a luat hotărîrea de a cumpăra prima dată un loc de casă

potrivit. Acest loc potrivit se găsea la o distanță doar de câteva zeci de metri de vechea clădire, loc de casă gol, care a fost cumpărat, în anul 1948, numai pe câteva zeci de chintale de orz, bucate donate de frații mai înstăriți ai comunității, ceea ce se explică prin faptul că aproape toate familiile baptiste micherechene pe acele vremuri erau și numeroase și sărace, astfel că numai puțini dintre ei și-au putut permite ajutorarea material-financiară a unor acțiuni constituitoare.

Din păcate, atunci, pe acel loc recent cumpărat, n-au putut să înceapă construirea noului imobil conform planurilor lor inițiale, deci cu muncă voluntară, – cum se proceda în general la toți bapțiștii din zonă, – dat fiind că din partea autorităților locale n-au primit aprobarea necesară. Deși legea asigura libertatea cultelor, totuși a devenit o practică a zilei ca inițiativele credincioșilor aparținători diferitelor confesiuni, inclusiv ortodocșilor majoritari, să fie subminate pe orice cale.

Serviciile divine

I. ORELE DE RUGĂCIUNE

Era un lucru extrem de firesc ca, încă de la bun început, grupul bapțiștilor micherecheni, deși încă neconstituiți în biserică independentă, să cunoască întreg scenariul tradițional al serviciilor divine. O garanție a acestei afirmații o constituiau acei doi fondatori – Șimon Pățcaș și „sora din America” – care cunoșteau bine formulele simple și practica sacră a serviciilor divine nou-testamentale. În amintirile sale cu privire la prima seară petrecută în cercul bapțiștilor micherecheni, Gheorghe Hoțopan, printre altele spune: „*No ș-apu mă bag acolo și mă pun pă laviță. Șimon iera cu doauă Bablii în brînci, una rămânească, una unguerească. (...) Iel o stat acolo așe la masă, io m-am pus așe pă capăt la laviță... și mătușe Floare m-o dat Testamentu Nou. Și io l-am dăstis. (...) Și m-am pus ș-am citit, io tăt am citit, (...) tăt am citit, odat-am văzut că să pun în jerunț, m-am pus și io, da'io tăt acolo-am fo' cu uătii. S-o sculat, m-am sculat și io. Tăt or mai zîs ce-or zîs, ș-odată s-or sculat în picioare ș-or zîs cîntare dă-ntidere – cîntarea asta că: (cîntă)*

*Iată sînt toț aici, dați mînile,
oara dăspărțirii iacă vine.
Deși ne despărțim,
în duh unii sîntem... Dăstul îi atîta!
Ș-amu, ș-apoi să cîntă cîntare asta, că-i mai lungă.*

No, d-apu ies, să scoală-n picioare care nu s-o finut s-acole, mere. Mă duc și io. Cînd mă scol în picioare io zîc:

– Lăsa-i-iț carte asta la mine?

– Lăsa, o-o-u-u, du-o, du-o"

Cînd am fost la ușe, io zîc:

– Da' cînd vă strînjeț?

– Marț sara și vineri sara, – că atunce muierile nu torceu, c-o fost sări rele acile."²⁰

Toate acestea s-au petrecut într-o duminică seara, de pe la mijlocul unei obișnuite ore de rugăciune, ale cărei caracteristici sînt: citirea unui fragment din Biblie (efectuată de Șimon Pățcaș); repetatele rugăciuni în genunchi („...odat-am văzut că să pun în jerunț,..."); prezența Noului Testament („...Floare m-o dat Testamentu Nou."); explicații ale textelor biblice („Tăt or mai zîs ce-or zîs"); cîntul în comun („...ș-odată s-or sculat în picioare ș-or zîs cîntare dă-ntidere..."); cele două seri de peste săptămîna („Marț sara și vineri sara...").

Cum vedem, fragmentele de texte citate indică cu precizie toate caracteristicile fundamentale ale orelor de rugăciuni, care aveau să fie ținute de trei ori pe săptămîna, și anume marți, vineri și duminică seara, periodicitate păstrată pînă și în zilele noastre. Se pare a fi evident că și felul de desfășurare ale acestor ore de închinăciune era asemănător cu cel de azi: membrii adunați, afit cei care deja s-au predat lui Hristos, cît și oaspeții încă neconvertiți, toți îngenuncheau cel puțin de două ori într-o seară, ca apoi rînd pe rînd să se roage cu glas tare, cereri și mulțumiri adresate Zeității cerești, care se treminau printr-un „Amin!" rostit și în comun.

II. SERVICIUL DIVIN PROPRIU-ZIS

Tot după un probabil model lipsit se artificialități, respectiv preluat de la adunările vizitate, și la Micherechi s-a instaurat o formă de *serviciu divin* modestă în formă, dar bogată în spiritualitatea ei, slujba principală devenind cea de dinaintea de masă a duminicilor și a sărbătorilor proprii. Serviciul de duminică și din sărbători, în calitatea lui de școală biblică a tuturor membrilor adunării, a fost și a rămas cea mai importantă metodă de vestire a Cuvîntului lui Dumnezeu. Predicile de expunere, așa cum se efectuau în întreaga zona biblică a baptismului contemporan, și la Micherechi de obicei avea ca subiect un pasaj din Sfînta Scriptură, un capitol sau o parte din el, care, după ce a fost citit cu glas corespunzător,

predicatorul de pe amvon explica ordinea de idei a textelor citate și se străduia să dea lecții și învățături cât mai clare care se desprind din fragmentul respectiv.

La începuturi, când mica comunitate baptistă micherecheană încă nu avea predicator propriu, și când nu le sosea vreun propovăduitor devotat din alte biserici, atunci aceste servicii, în majoritate, erau ținute de membrii mai în vârstă ai adunării, primind însă cuvânt și posibilitate și frații mai tineri, mai cu seamă cei mai cutezanți și dornici de a sluji și în acest chip biserica și cuvântul lui Dumnezeu. În ansamblu, în ambele cazuri, acest serviciu era introdus printr-o cântare, urmată de o rugăciune, după care se citea un pasaj din Biblie, ca apoi, după altă cântare, să urmeze explicarea celor citite și evidențierea unor învățături. Mai urmau rugăciuni, cântări în comun și în sfârșit din nou o rugăciune rostită de unul dintre bătrânii adunării. (Și, dat fiind că la acest serviciu erau prezenți aproape toți credincioșii bapțiști ai comunității, în general cu acest ocazii aveau loc și „adunările închise”, la care participau doar membrii botezați pentru a discuta problemele organizatorice de actualitate, legate de funcționarea bisericii.)

Printre cei mai animați și devotați propovăduitori locali ai Sf. Scripturi, persoane care, la Micherechi, au pătruns pentru prima oară în imperiul credinței nou-testamentale, pe lângă Gheorghe Hoțopan, merită și trebuie să fie amintiți pasionații înaintași ai fraților de azi, cum au fost sau mai sînt: Șimon Pățcaș, Gheorghe Ruja și fiii săi Gheorghe, Alexandru Ruja (I), Teodor Petrușan, Teodor Juhász, Mihai Cozma, Teodor Botea, Teodor Ruja („Vamalăuu”), iar printre predicatorii mai vestiți, alături de cei doi păstori proprii, și anume Alexandru Ruja și Dumitru Rus, se cuvine să fie amintite și personalități, cum au fost: Ioan Susan (Crîstor), Mihai Muntean (Chitighaz), Pavel Cora (Crîstor), Gábor Patkás (Bichiș), Gábor Tóth (Șercad), Dr. Imre Somogyi (Giula, Budapesta), Imre Kovács (Biharugra), Petru și Gheorge Stan (Chitighaz), Gergely Boros (Vésztő), Dumitru Ovos (Cenad), Mihály Kovács (Oradea), Albert Gerzsenyi (Giula), József Török (Bichiș, Micherechi), Alexe Popovici (București), Dumitru Rotar (Macău), și mulți alții.

III. SERVICIUL DE ÎNCHINĂCIUNE

Tot în acea perioadă când bapțiștii micherecheeni încă nu aveau predicatori, dar și mai târziu, reuniunile duminicale începeau cu un *serviciu de închinăciune* care, în esență, semăna atît cu orele de rugăciune, cît și cu serviciul propriu-zis. Deosebirea esențială o găsim în faptul că de această dată la amvon își făcea apariția cîte un tînăr sau doi, „încercîndu-și aripile” în citirea și explicarea textelor biblice, bune ocazii de a însuși arta citirii în public, a predicii și a rugăciunii, și totodată excelente prilejuri de evanghelizare și de slăvire în comun a Domnului. Cum e și firesc, toate acestea se petreceau într-un cadru solemn și însoțite de cîntece de ocazie, dar și în cunoaștere de cauză: și acest serviciu era destinat închinării și rugăciunii, laudei și mulțumirii aduse lui Dumnezeu într-un duh al închinării. Atît predicile, cît și rugăciunile erau scurte, din cântări se cînta doar cîte-o strofă sau două, acestea fiind alese dintre cele cu caracter de rugăciune, menținîndu-se astfel pe întreg parcursul serviciului acel duh de aplecăciune cu care credincioșii au intrat în adunare.

IV. ȘCOALA DUMINICALĂ.

După modelul despre care li s-a vorbit și pe care l-au studiat și personal la fața locului în adunările din apropiere, vizitate rînd pe rînd, alături de tînărul Gheorghe Hoțopan, tinerii adunării – Alexandru Ruja (I), Gheorghe Ruja, Teodor Juhász, Mihai Cozma și alții, – au depus eforturi de pionerat și pentru introducerea în adunarea locală a *Școlii duminicale*, strădanie sprijinită cu însuflețire de membri mai vîrstnici ai bisericii, – în acea vreme doar ei aveau copii de școală și binecuvîntați, – micii adunării, dintre care cei mai mărișori deja știau într-o oarecare măsură să scrie și să citească. Ca urmare, încă pe la sfîrșitul anilor '20, a fost introdusă în practica instruirii copilașilor învățarea *Cuvîntului de aur*, deci a unor versete și întîmplări biblice mai simple. Bineînțeles, la început aceste „cursuri” erau ținute, prin rotație, de frații mai vîrstnici, mai târziu de toți acei tineri botezați care și ei încercau

să răspîndească învățătura biblică prin predici. Printre primii ocrotitori, relativ mai vîrstnici, alături de cei menționați ca tineri, se mai găseau Florea Ruja, Gheorghe Ruja seniorul, Teodor Petrușan și încă cîțiva. Unul dintre primii „elevi” ai acestei școli a fost Vasile Ruja, dînsul ne spune: „D-apu la școală, dacă bine-m aduc aminte, în anii '30, cînd s-o răinnoit biserica, acole în casa tatii bătrîn, s-o făcut o clădire, dîn doauă cās s-o făcut una, și apoi s-o-nceput cu copiii învățatură, dîn care o luat parte tată-to, fratele Petrușan, fratele mneu, Diurca, (...) Teodor Ruje și Cozma. Ii o fost în jenerația asta...” Să mai adăugăm la toate acestea și un alt pasaj din mărturisirea aceluiași informator, amintire cu privire la primii dascăli ai școlii duminicale: „Îm aduc aminte dă tată-to, dă bace, Diurca, dă T'tu (Mihai Kozma, A. H.), dă fratele Juhász, apu în pare c-o fost pîntră ii...

• – ...și tata dumetale.

– Da. Și Mitru lui Biiti. Fost-o cîtăva vreme. Că știu că iel ne-o-nvățat pă cîntare aciee că. »La școala dă duminică ne strînjem bucuroși...« (cîntă), ș-ap-apoi continuă cu alte versete.”²¹

Această muncă de educație în spirit creștin-baptist încă de la începuturi era făcută, deci, în așa fel ca toți copilașii creștinilor bapțiști, atît cei care știau carte, cît și preșcolarii mai mărișori luau parte la ea. Mai tîrziu această misiune a fost predată, treptat, acelor tineri talentați care nutreau ambiție de misiune și care posedau încrederea conducerii adunării. În fond, important era ca toți copilașii bapțiștilor să-și însușească cît mai multe cunoștințe biblice, apoi să formeze o comunitate ca bază a continuității baptismului în comună, în vreme ce participanții la acest curs – adulți și copii, – se antrenau și în citirea și explicarea în limba română a unor texte simple din Sf. Scriptură. Multe concluzii interesante și importante – sub aspect istoric – putem extrage din următorul fragment: „Cînd am umblat la școala duminicală, s-o petrecut următoriu: rămînem, după serviciu dă dimineața, copiii l-adunare mai nante. Ap-apoi mai tîrziu s-o obijnuit că cu copiii s-o ținut dăosăbit, dăchinilin. Și frați care o condus, ne-onvățat, o avut on caiet. Și-n caiet registra numele căruie o fost prezent. Și atunci iera o lume săracă, și iera scris în caiet – că mult ani l-am păstrat, – Vasile Ruje, iera scris că am notat sau am învățat on verset dîn Biblie, și iera scris on verset sau doauă, cît am învățat dîn lecție. Ș-ap-apoi iera tradus, că aici în urmă iera scris on forint sau doi... Penghei or fost atunci...Nu penghei, ce zece fileri. Scrisu aista s-o făcut așe tăt anu, și cînd o fost la capătul anului, atunci pă banii aște făcem on

pom dă Crăciun. Și fieștecare îș căpăta o cufertă, în iel căpăta cîteva bomboane, – nu multe s-o putut cumpăra p-atunci. Care o-avut mai multe versete învățate, și bani mai mult căpăta, ș-o noroancă. Ș-ap-apoi cu aște ne-am dăsfătat noi bucurie noastră.”²²

Tot ca tăietor de făgaș și ca o însuflețită personalitate cu atitudine de înțelegere și bun spirit educativ s-a apropiat Gheorghe Hoțopan de micii școlari ai familiilor bapteste cînd și micherechenilor, datorită libertăților religioase mai ample, li s-a oferit posibilitatea să introducă în învățămîntul școlar local predarea religiei ca obiect de studiu. Nu avem date precise cu privire la această nu prea lungă durată de timp, însă atîta s-a aflat că în primii ani ai „democrației” și copiii de școală ai credincioșilor bapțiști aveau introduse în orar ore de religie proprie, despre care, în afară de amintirile autorului, mai avem o mărturisire autentică: – „Atunci voi ați învățat religie la școală? – Da. Iel (este vorba de Gheorghe Hoțopan, A. H.) ne-o fo' dascălu la religie, la bapțiști. Avem texte, dîn care învățam. (...) Școala duminicală iera iară altă școală, religie iera iară alta școală, în care căpătam fiecare clasă parte ii, adecă avem manuale dîn care-nvățam, și fiecare clasă ave parte ii dă-nvățămînt... Așe că mai bun profesor ca fratele Hoțopan, n-am avut în ce privește religia.”²³ La această muncă instructiv-educativă, de loc ușoară pentru inși cu cîteva clase primare, a participat cu regularitate și Mihai Cozma.

Cît privește perioada intrebelică, rămîne să ne mulțumim cu o singură (și scurtă) amintire: „Apu, umblînd la școală, în glasa-ntiie ș-a doaua, știi, atunci copiii ierau mai fricoși ca astăz, dacă rămînem la învățatură, cînd iera ora religiei, iera cînd ne persecuta preotu, zice că »Voi nu trebuie să fiți aice!«, și ne-o dat afară. În altă dată, cînd rămînem, zice »Voi trebuie să respectaț leje, și rămîneț aici să-nvățat aici.« Așe-am putut ca să-nvățăm limba rămînă într-o măsură tare mică. Ctiar și atunci s-o petrecut așe că elevii care am umblat șasă glasă, n-o strîns atîta în șasă glasă să știe citi perfect rămânește, citi și să scrie.” (V. R.)

Pentru îmbogățirea vieții spirituale a tineretului comunității, și pentru „a-i cuprinde” și educa conform normelor nou-testamentale, conducătorii bisericii au găsit de bine să organizeze și un fel de curs de „adîncire în credință”: „S-o făcut în timpul iernii, așe învățături, cum să numeu hitmelyító tanfolyam. Adică să ne adîncim în credință. Or fost așe în timpul iernii, cînd tătă lume o fost liberă, atunci iera on servici înainte dă mneazăz, ș-atunce nu să țină predică, ce să țină așe, învățături. Ca și la școală, cînd iei on subiect, pă care subiect cum poț să-l înțăleji. D-

apu și Scriptura ai o carte care să poate înțâleje în mai multe feluri. Pentru că-i scrisă dăspră on timp mai alungat, mai mare." (V.R.)

V. BOTEZUL

Unul dintre simbolurile bisericii baptiste este botezul, ritual oficiat în vederea primirii în rîndul credincioșilor a acelor persoane în sufletul cărora a prins rădăcini credința nou-testamentală, și care, după o perioadă de pregătire, conștienți de fapta lor și în deplin spirit al voluntarității, s-au hotărît să treacă la noua religie. Micherechenii și în acest domeniu urmau modele cunoscute și deja tradiționale, preluate de la frații comunităților baptiste maghiare și române cu care aveau legături de la începuturi. Din mărturisirile lui Teodor Petrușan aflăm că primii 24 de candidați micherecheni au plecat la Chitighaz spre a fi botezați în baptisteriul bisericii de acolo: „He-e-ei, noi atunce n-am avut predicator, numa vine dî la Titihaz, Podariu Toader și Diordie i-o temat. Diordie Podarului și Toader Podarului, ș-o fost acolo on frate bătrîn, Santău l-o temat pã iel, iel o fost bătrînu adunării la Titihaz. Nicii ii n-or avut predicator. Santău Vasile o fost. Și iel ne-o botezat și pã noi, și pã tat-to. Iel o fost bătrînu adunării și iel ne-o botezat... (...) Noi am mårs acolo, că noi n-am avut aice medențe dă botezat. Noi am mårs la Titihaz, acolo ieste medențe, su' anvon, acolo ne-or botezat. (...) Apoi, dup-ace, dacă ne-am mai sporit noi, atunce ne-am botezat p-aici p-afară, pîn conalișuri și p-așe. Da' noi încă acolo ne-am botezat, la Titihaz.”²⁴ Din aceste fragmente se înțelege limpede că, după primele botezuri în deplasare, baptiștii micherecheni au revenit la modelul mult mai apropiat de cel descris în Noul Testament, și anume, la botezul în apele curgătoare din hotarul satului – „în Păiand”, „la Întorsătură” (pod spre Șercad), la „podu nou a Șecadului” (situat la hotarul dintre cele două localități), „la Vimer” (canal aproape de Salonta Nouă) sau „la Chisa” (pîrîu care desparte Micherechiul de Crîstor). „Gropoaiete” de vătăluci („voioaje”) de la marginea satului erau murdare, iar alte ape stătătoare potrivite la Micherechi nu se găseau. Despre acest fel de botez în aer liber chiar și lui Dumitru Rus i-au rămas amintiri proprii, ceea ce totodată confirmă că încă și la începutul anilor '50 aceste ceremonialuri festive încă se desfășurau afară: „Botezu în Păiand așe o fost că, nainte dă botez cu doauă, tri zile, sau după cum vine apa dă tare, apu o opreu la un loc unde să ține botezu. Ș-acolo să-nălța, să fie apa pînă la brîu.”²⁵

Actul botezului, ca ritual bisericesc de bază, întotdeauna și pretutindeni s-a desfășurat conform unui scenariu foarte simplu, pe cît posibil cît mai apropiat de cel al primilor creștini. Astfel s-a procedat și la Micherechi atunci cînd numărul credincioșilor, respectiv al candidaților a crescut în mod însemnat și s-a decis ca botezul să aibă loc acasă, deoarece botezul în mod public aici niciodată n-a fost interzis de oficialitățile locale – avem de-aface cu anii '30, cînd biserica baptistă s-a întărit sub toate aspectele sale existențiale, – deși biserica ortodoxă căuta să împiedice munca rodnică și dezvoltarea, prin botezuri, a creștinismului baptist și la noi. Un exemplu: „Ț-oi spune că cum o fost. Atunce dă la-nceput, care o vrut să treacă dă la beserecă la pocăiț, o trebuit să margă la popă și abzică. Dacă popa n-o primit întiie, n-o primit nici a doauă uară, nici a triie uară, c-o fo' ș-ase că n-o lua' la cunoștință, atunce o fo' dăstul dac-am mårs dă trii uări. Atunce o trimăs frați acolo la Budapesta, la fratele dă la conducere, că iacă cine și cine, aiște o pășit la baptiști, apu le-o vinit d-acolo on tagsági igazolvány. Și mie m-o vinit” (T. P.)

Tot așa știm că actul botezurilor de odinioară avea să se țină potrivit unui model foarte simplu: după o predică scurtă despre însemnătatea botezului nou-testamental, urma o cîntare, două și o rugăciune din partea predicatorului ordinar (îmbrăcat într-o haină de culoare închisă, neagră), care intra primul în apă, urmat fiind de candidații îmbrăcați în rufe albe. Cînd toți și-au ocupat locul în apa curgătoare, predicatorul le cerea candidaților să mai facă o mărturisire de credință spre întărire în mod public a deciziei luate, după care păstorul îi cufunda pe o clipă în apă, rostind cuvintele nou-testamentale: „În numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh!” Din motive de ocrotire a sănătății, acest act ceremonial era indicat să se desfășoare într-un timp cît mai scurt, după care, în vreme ce cei ieșiți din apă ași schimbau haina, toți cei prezenți cîntau în comun cîntece ocazionale, printre care cel mai des era intonată cîntarea „Vino la apa vieții...”

Cît privește aceste botezuri în aer liber, neapărat trebuie să mai amintim că acestea cu regularitate se transformau în sărbători publice de mari proporții, deoarece cei sărbătorii erau însoțiți, călăuziți în drumul lor spre locul botezului de majoritatea baptiștilor locali și oaspeții sosiți din diferite biserici înfrățite, dar din „alai” nu lipseau nici prietenii sau cei curioși să vadă actul ceremonial. La dus și întors se cîntau cîntece de slăvire a Mîntuitorului, îndeosebi cele cu referire la

întoarcerea la Dumnezeu, iar cînd adunarea avea deja cor, orchestră de coarde, respectiv fanfară, aceste formații defilau în fruntea „plutonului” și cîntau atît piese de ocazie, cît și ce mai aveau în repertoriul lor: corul cîntării mai multe, orchestrele melodii mai puține.

Aceste manifestații religioase aveau o mare influență asupra tuturor participanților, lăsau impresii deosebite și în inimile tuturor asistenților mireni, deci serveau în mod direct și cu efect întoarcerea publicului la credință.

VI. CINA DOMNULUI

Ca serviciu divin, – ocazional în ceea ce privește data servirii, dar sistematic din punct de vedere al oficerii, cel puțin lunar o dată – *Cina Domnului*, încă de la pornire, se servea de regulă duminica, în cadrul unui serviciu propriu-zis, respectîndu-se un anumit ceremonial meditativ. „Dă douăș-pece uări. Lunar. (...) Duminica d-întiie. Așe-i organizată. Nu iese ordin dîn Biblie pîntru asta vă cînd și fie. Biblie doar atîta spune că »atunci cînd că adunaș și vă-mpărtășiș la Cina Domnului« spune apoi următoarele cuvinte că care pregătire să fie.” (V. R.)

Împărtășirea era precedată de o consfătuire în plen, la care se cuvenea ca toți membri adunării să fie prezenți pentru a-și mărturisi greșelile individuale sau cele comise împotriva confrăților lor bapțiști sau mireni. „D-apu cum să spun? În pregătire lor s-o pregătît cu rugăciune, cu post și cu înfrînare poftelor. Adecă lume și fie în frîu, și nu deie

afară dîn legăturile lui. Aște îndemnuri or fost și atunci și astăz.” (V. R.)

Actul de „împărtășire” era condus de predicatorul ordonat al adunării, de vreun păstor oaspete sau, mai rar, de careva dintre premergătorii mai vîrstnici ai bisericii. Subiectul predicii era ales potrivit ocaziei, adică legat de sacrificiul trupesc și suferințele de la Golgota ale lui Isus Hristos, Mîntuitorul. Trup-pîine, respectiv sînge-vin au fost și au rămas simboluri de evlavie ale întregii adunări, iar Cina Domnului un moment de reculegere spirituală a credinciosului bapțist. De la aceste servicii divine specifice nu putea lipsi niciunul dintre membrii botezați, chiar și ologii sau bolnavii „legați de pat” țineau mult la împărtășire, de aceea împărtășirea acestora se făcea la casă prin bunăvoința unuia dintre conducătorii adunării. „La Cina Domnului o fost obligat să ieie parte fiecare membru care îi în ordină bună cu stare lui spirituală. Sufletu lui... Dacă nu-l apasă conștiința pîntru uarecare năplăcere sau pentru uarecare lucru (...) Care n-o putut să ieie parte dîn pricina slăbiciunilor sau au fost bolnavi, acolo or mărș cu cina, însă nu în cauza acela cum or făcut alte religii, că no, cînd îi pă moarte să merem cu Cina Domnului, pentru că Cina Domnului nu-i pentru mîntuire sufletului, ce-i pentru aducere aminte de jertfa care Cristos o adus-o pentru salvare sufletelor.” (V. R.)

Acest serviciu divin ocazional totdeauna a avut și un caracter de pomană sărbătorescă, solemnitate la care participau și bapțiști din adunările înfrățite, dar și multe rude și prieteni, ca urmare actul era o bună ocazie de evanghelizare.

NOTE

1. Bondár Ferenc: A Sarkadkeresztúri Baptista Gyülekezet 100 éves krónikája (Gyula, 1985. kézirat.)
2. Numele informatorilor, deseori, îl vom pune în paranteză în formă prescurtată
3. Din amintirile lui Vasile Ruja, seniorul (Micherechi, la 4 martie 1997)
4. Bondár F.: Op. cit.
5. Din completările orale ale lui Dumitru Rus (Giula, la 2 februarie 1997)
6. Bondár F.: Op. cit.
7. Din amintirile lui Gheorghe Hoțopan (Micherechi, la 5 mai 1984)
8. Din amintirile lui Teodor Petrușan (Micherechi, la 4 august 1993)
9. Calendarul românesc (Ed. 1997, p. 154-57)
10. Krisztusért járva követségben (Szerk.: Bereczki Lajos, Budapest, 1996, p. 183)
11. Idem.
12. Vezi nota nr.7
13. „Emlékkönyv a Baptista Teológia Szeminárium alapításának 75. évfordulójára”, (Bp. 1981, p. 2041
14. Dr. Ștefan Cioca: Biserica bapțistă din Chitighaz (Kétegyháza, 1993, p. 191
15. Vezi nota nr. 8
16. Idem.
17. Ibiem.
18. Ibidem
19. *Békehírnök*, (30 decembrie 1930, p. 427)
20. Vezi nota nr. 3
22. Idem
23. Secvențe din amintirile publicabile ale lui Ioan Ruja, seniorul (Micherechi, la 4 august 1993)
24. Vezi nota nr. 8
25. Vezi nota nr. 5

Kovách Géza

Localitățile românești din Ungaria în 1828

Într-o comunicare, publicată în 1994, în revista Lumina, am prezentat situația iobăgimii din localitățile cu populație românească din Ungaria cu ocazia reglementării urbariale din 1771.

O nouă conscripție generală a fost efectuată în 1828. În fond această conscripție generală a fost ultima în acest gen, bazată pe familii, înaintea revoluției din 1848.

Reglementarea urbarială a delimitat suprafața pământurilor iobăgești, precum și serviciile urbariale față de stăpînul feudal. Defrișările și desțelenirile însă în realitate n-au fost oprite, drept urmare în deceniile următoare numărul sesiilor iobăgești cunoaște o creștere permanentă. Totuși sistemul de impunere (față de stat) se baza și mai departe pe metode învechite, pentru care o reglementare nouă era absolut necesară, deoarece întreținerea armatei cerea noi și noi impozite, ele fiind categorisite în așa zisă „contributio” (impozit permanent) și „subsidium” (impozit suplimentar). Aceste două impozite erau fixate de dieta nobiliară, respectiv de locotenența regală. La baza acestor impozite teoretic servea conscripția din 1696, fiind recalculat apoi numărul global al sesiilor în mod estimativ, și apoi împărțit pe comitate, respectiv pe comune. Întrucît numărul sesiilor creștea în mod neîntrerupt, palatinul stabilea de fiecare dată numărul sesiilor pe țară, în mod arbitrar, de unde primise denumirea acestora „portae palatinales”.

Această situație a cerut urgent o conscripție generală pe țară. Prima încercare în acest sens a avut loc cu ocazia dietei din 1802, dar fără rezultat. Doar dieta din 1825 a ridicat din nou această problemă. Drept urmare articolul VII din 1827 a acceptat îndrumarea pentru efectuarea conscripției generale. A fost întocmit un îndrumător general de către palatin și apoi un îndrumător suplimentar de către Comisia pe țară (Regnicolaris Deputatio), care a fost convocată la Pesta pe ziua de 20 martie 1828.

În conscripția nouă erau trecute următoarele categorii de populație:

- nobilii opincari, care trăiau pe sesii iobăgești
- nobilii din orașe, dacă practicau meserii sau negoț

- arendașii morilor și cîrciumelor
- iobagii cu sesii
- jelerii cu casă
- jelerii fără case
- slugile și zilierii
- meșteșugarii
- negustorii
- honoratorii (liber profesioniști).

Conscripția avea multe și multe rubrici, privind producția medie în raport cu sămînța, valoarea produselor în general, întinderea pământurilor cultivate, numărul asolamentelor, etc. folosind însă mai multe unități de măsură, ceea ce îngreunează comparația cu conscripțiile anterioare.

Evident, studierea amplă a acestor date cere mult timp și răbdare, întrucît situația se schimba aproape în fiecare localitate. Totuși compararea cifrelor celor două conscripții (cea urbarială și cea din 1828), ne asigură posibilități de a vedea dezvoltarea demografică și economică a diferitelor comunități, inclusiv și infrastructura lor.

În concluzie, vom încerca de a da un tablou despre evoluția demografică, și economică a localităților cu populație românească din Ungaria, la răscrucea veacurilor al XVIII-lea și al XIX-lea, perioada destrămării feudale, în care a avut loc și o schimbare radicală în tehnica agriculturii. În aceasta perioadă se trece de la asolamentul bienal, la cel trienal, acuma se răspîndește folosirea generală a cailor și creșterea intensivă (bazată pe furajare) a animalelor.

Să vedem mai întîi creșterea demografică:

Localitatea	1771	1828	Creștere
Apateu-Cheresig			
- iobagi	70	133	+63
- jeleri cu casă	18	24	+6
- jeleri fără casă	1	-	-1
- slugi	-	1	+1
Total	88	158	+70
Bătania			
- iobagi	184	534	+347
- jeleri cu casă	63	301	+238
- jeleri fără casă	3	60	+57
- slugi	-	50	+50

- meșteșugari	-	15	+15
- negustori	-	7	+7
Total	256	964	+708

Bedeu

- iobagi	36	50	+14
- jeleri cu casă	1	20	+19
- jeleri fără casă	-	2	+2
Total	37	72	+35

Chitighaz

- iobagi	124	284	+160
- jeleri cu casă	28	228	+200
- jeleri fără casă	4	80	+76
- slugi	-	17	+17
- meșteșugari	-	10	+10
Total	156	619	+463

Jaca

- iobagi	84	108	+24
- jeleri cu casă	27	152	+125
- jeleri fără casă	17	7	-10
- slugi	-	6	+6
- meșteșugari	-	1	+1
- negustori	-	1	+1
Total	128	275	+147

Leta Mare

- iobagi	308	603	+295
- jeleri cu casă	18	40	+32
- jeleri fără casă	21	78	+57
- slugi	-	9	+9
- meșteșugari	-	3	+3
- negustori	-	3	+3
Total	347	736	+389

Micherechi

- iobagi	24	136	+112
- jeleri cu casă	6	45	+39
- jeleri fără casă	-	17	+17
- slugi	-	5	+5
Total	30	203	+173

Peterd

- iobagi	47	44	-3
- jeleri cu casă	12	-1	
- jeleri fără casă	10	12	+2
- slugi	-	2	+2
Total	70	70	—

Pocei

- iobagi	47	287	+240
- jeleri cu casă	17	17	-
- jeleri fără casă	17	2	-15
- slugi	-	3	+3
Total	71	308	+227

Săcal

- iobagi	59	92	+23
- jeleri cu casă	4	8	+4
- jeleri fără casă	-	4	+4
Total	63	94	+31

Vecherd

- iobagi	33	34	+1
- jeleri cu casă	4	15	+11
- jeleri fără casă	3	2	-1
- negustori	-	1	+1
Total	40	52	+12

Dacă tragem concluzii cu privire la creșterea demografică a populației contribuabile, observăm că cea mai mare dezvoltare se înregistrează la târgurile Bătania și Leta Mare, precum și în comunele Chitighaz și Micherechi. Pe lângă creșterea masivă a populației se observă preponderența crescătoare a jelerilor și slugilor, adică a țăranilor lipsiți de sesii.

În acest sens procentajul celor două categorii de țărani se arată în următorul fel:

1771

Localitatea	procentajul iobașilor	procentajul jelerilor
Apateu-Cheresig	77	23
Bătania	73,1	26,9
Bedeu	97,3	2,7
Chitighaz	74,7	25,4
Jaca	65,6	34,4
Leta Mare	89,1	10,7
Micherechi	80	20
Peterd	67	33
Pocei	84	15,6
Săcal	94,6	5,4
Vecherd	80,2	19,8

Meșteșugarii, evident, se stabilesc în localitățile mai mari. În privința lor însă, la unii nu s-a luat

Anul 1828

Localitatea	procentajul			
	iobagi	jeleri	slugi	meșteșugari
Apateu-Cheresig	64,8	35,2	-	-
Bătania	55,4	27,2	5,7	1,7
Bedeu	69,3	30,7	-	-
Chitighaz	45,9	49,8	1,2	0,9
Jaca	38,1	56,1	2,1	3,7
Leta Mare	81,9	16	1,2	0,9
Micherechi	67	30,5	2,5	-
Peterd	65,3	32	2,8	-
Pocei	92,8	6,2	1	-
Săcal	86,7	12,3	-	-
Vecherd	65,4	24,6	-	-

în evidență meșteșugul, iar uneori chiar și la iobagi sau jeleri este trecută și meseria temporară.

Astfel la Bătania au fost luați în evidență următorii meșteșugari: 6 fierari, 5 țesători, 3 tăbăcari, 1 cizmar, 1 tîmplar, 1 dogar, 1 geamgiu și 11 morari. La Chitighaz: 1 fierar, 1 funar, 1 curelar, 1 dulgher, 2 lăcătuși, 2 cizmari, 1 croitor și un meseriaș la care nu se specifică meserie. La Leta sînt luați în evidență 3 morari și la Jaca 1 meseriaș, nespecificînd meseria.

După cum se vede, acești meseriași, în general,

deserveau agricultura (morari, fierari, funari, etc.).

Suprafețele cultivate arată la fel o creștere substanțială. Compararea situației din 1771, respectiv din 1828, însă este grea, întrucît au folosit diferite sisteme de evidențiere. Astfel, în 1771 au fost evidențiate suprafețele intravilanelor, arăturilor, fînețelor, defrișărilor și a pămînturilor comunale; în 1828 în schimb doar arăturile în total și fînețele, precum în cazul Bătaniei și viile. Dacă adunăm la olaltă toate suprafețele cultivate, găsim următoarea situație:

Localitatea	arături		fînețe		iugare			
	1771	1828	1771	1828				
Apateu-Cheresig	1.043	7/8	1.277	1/8	430	330	3/9	
Bătania	5.796	2/8	9.162		1.750	5.090		
Bedeu	285	6/8	520		151	130		
Chitighaz	1.286	5/8	2.998	7/8	439	2.013	2/8	
Jaca	371	1/2	828		322	288		
Leta Mare	5.244	3/4	6.880		1.016	4/8	2.502	
Micherechi	60	6/8	663	4/8	161		604	4/8
Peterd	544	6/8	1.204		151		789	5/4
Pocei	2.581	3/8	2.720		900	4/8	1.040	
Săcal	489		609	4/8	494		286	4/8
Vecherd	267	1/8	242	4/8	100		53	

Totalizînd suprafețele urbariale situația este următoare:

Localitatea	total pămînt		urbarial în iugare		creștere	
	1771		1828			
Apateu-Cheresig	1.473	7/8	2751		+1.277	1/8
Bătania	7.546	2/8	14.252		+7.705	6/8
Bedeu	536	6/8	650		+113	2/8
Chitighaz	1.725	5/8	5.012	1/8	+3.286	6/8
Jaca	693	2/8	1.116		+422	6/8
Leta Mare	6.261	7/9	9.382		+3.121	1/8
Micherechi	221	6/8	1.268		+1.046	2/8
Peterd	695	6/8	2.092	5/8	+1.397	7/8
Pocei	3.681	7/8	3.760			+79
Săcal	983		896			-87
Vecherd	367	1/8	297	2/8	-69	7/8

La toate acestea se mai adaugă la Bătania 231 2/3 sape de vii. Recalculat în hectare suprafața pămînturilor urbariale se prezintă astfel:

Localitatea	1771	1828	creștere
Apateu-Cheresig	571,8	1.100,4	+528,6
Bătania	2.978,5	5.700,4	+3.721,9
Bedeu	233,9	260	+26,1
Chitighaz	690	2.048	+1.358
Jaca	240	446,4	+206,4
Leta Mare	2.580,3	3.752,8	+1.172,5
Micherechi	88,7	507,2	+418
Peterd	270,7	837,2	+566,9
Pocei	1.428,7	1.504	+76,3
Săcal	400,1	358,4	-41,7
Vecherd	143,6	118,8	-24,8

Deși creșterea suprafețelor urbariale cu excepția celor două sate din urmă, este substanțială, totuși raportat la numărul mare al familiilor de țărani, pămîntul aferent la o familie scade. În acest sens situația este următoare:

Suprafața pămîntului ce revine în medie pe o familie socotită în hectare

Localitate	numai la iobagi		la iobagi și jeleri împreună		diferența împreună numai la iobagi	
	1771	1828	1771	1828		
	Apateu-Cheresig	8,1	8	6,4	5,8	-0,1
Bătania	16,1	10,7	11,9	6,4	-4,4	-5,5
Bedeu	6,9	5,2	6,1	3,6	-1,7	-2,5
Chitighaz	5,4	7,2	4,3	3,4	+1,8	-0,9
Jaca	2,8	4,1	1,8	1,6	+1,3	-0,2
Leta Mare	8,3	6,2	7,4	5,1	-2,1	-2,3
Micherechi	3,7	3,7	2,9	2,6	—	-0,3
Peterd	5,7	19	3,8	18,2	+13,7	+14,4
Pocei	8,4	5,2	7	4,8	-3,2	-2,2
Săcal	6,7	4,3	6,3	3,8	-2,4	-2,5
Vecherd	4,3	7,1	3,5	4,7	+2,8	+1,2

Ar fi greșit însă să tragem concluzii unilaterale privind pauperizarea țăranimii, deoarece în acest interval s-a trecut de la asolamentul bienal la cel trinal, s-a răspândit gunoiera sistematică a tarlalelor, în general a crescut productivitatea. Pe de altă parte nu cunoaștem suprafața pământurilor contractuale, nici suprafața pășunilor, care, în

general, aveau o întindere considerabilă, și nu s-a trecut nici la separarea pășunilor alodial de cele urbariale. Acest lucru este confirmat și de numărul ridicat al șaptelului de animale, care după conscripția din 1828 se prezintă în următorul fel:

<i>Localitate</i>	<i>boi</i>	<i>vaci de muls</i>	<i>vaci sterile</i>	<i>junci de 3 ani</i>	<i>junci de 2 ani</i>
Apateu-Cheresig	14	16	12	4	6
Bătănia	174	224	124	50	42
Bedeu	4	18	1	2	-
Chitighaz	203	140	185	206	246
Jaca	44	36	7	-	-
Leta Mare	204	76	31	9	22
Micherechi	50	49	9	-	-
Peterd	38	56	44	8	22
Pocei	62	25	23	3	7
Săcal	45	14	10	2	8
Vecherd	30	17	5	-	-

	<i>cai</i>	<i>mînji peste un an</i>	<i>oi peste un an</i>	<i>porci peste un an</i>
Apateu-Cheresig	80	-	-	12
Bătănia	1.253	33	1.427	130
Bedeu	13	-	20	9
Chitighaz	398	89	1.470	474
Jaca	88	3	66	9
Leta Mare	266	-	40	5
Micherechi	35	-	87	28
Peterd	7	-	5	15
Pocei	104	-	128	8
Săcal	33	-	-	7
Vecherd	28	-	-	11

La prima vedere se observă sărăcia satelor bihorene și starea bună a comunelor din Bichiș și Cenad. În aceste comune dezvoltate, se ridică deja o pătură a țăranilor înstăriți, care dispun de numeroase vite, cai și porci, care țin deja slugi și angajează zilieri la muncile urgente. Această situație reiese cel mai bine din analiza făcută de Erdei Aranka în cazul Chitighazului, unde dintre iobagi 72 dispun de jumătate și 213 de sferturi de sesii. În privința animalelor situația este foarte interesantă. De exemplu, în privința cailor o gazdă are 5 cai, 19 gazde 4 cai, 35 gazde 3 cai, 203 gazde 2 cai și 27 doar un singur cal. În privința boilor,

15 gazde au câte 6 boi, 22 gazde 4 boi, și 11 gazde 2 boi. În privința vacilor de muls 17 gazde declară două vaci și 80 de gazde doar o singură vacă. În privința oilor, 9 gazde au peste 30, 14 gazde peste 15, 28 gazde peste 10, 58 gazde peste 5, și 17 gazde sub 5 oi. În privința porcilor (de prăsilă) o gazdă dispune de 12, 6 gazde între 5 și 10, 12 gazde 4, 20 gazde 3, 46 gazde 2, și 62 gazde numai 1 porc.

În general putem afirma că la răscrucea secolelor amintite, țăranimea românească din comunele studiate, chiar și în cadrul sistemului iobăgesc, cunoaște pe lângă sporul natural și o

economie țărănească sănătoasă. Producția agricolă se bazează pe păioase, porumb și într-o mai mică măsură și pe cultura furajerelor. Tăria

gospodăriilor însă este zestrea de animale, cu care frecventează în mod regulat târgurile de țară, încadrându-se deja în negoț.

Izvoare:

- Conscripția urbarială, 1786, Arhiva Națională Ungară, A.G. 3688
- Conscripția generală din 1828. Ibidem
- Bottó Béla, *Az 1828 évi országos összeírás*, vol. *A történeti statisztika forrásai*, Budapest, 1957, 242-273.
- Erdei Aranka, *Békés megye társadalma és gazdasága 1828-ban*, Gyula 1986.

Biserica Ortodoxă Română din Darvaș

Biserica Ortodoxă Română din Chitighaz

Maria Berényi

Dascălul Moise Bota (1789–1873)

Începutul secolului al XIX-lea a reprezentat pentru românii din Banat și Crișana o perioadă în care lupta pentru cunoașterea drepturilor național-sociale și dobândirea celor culturale a luat un nou avânt. Lupta național-culturală dusă adeseori sub veștmînt religios, s-a integrat în marea mișcare de emancipare a românilor din Imperiul habsburgic avînd ca obiective principale realizarea unor deziderate de ordin cultural: limbă, școală, dar și dobîndirea drepturilor politico-naționale în concordanță cu situația majoritară a românilor din aceste ținuturi. Lipsind aici o elită de felul celei ardelenne, instruită în centrele europene, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul celui următor apare „o generație de luminători, din aceeași familie spirituală cu filozofii populari din Germania, care și-au făcut merite deosebite prin activitatea de luminare-culturalizare, în cadrul căreia vehiculează în societatea românească ideile secolului luminilor.”¹ În această echipă din care îi menționăm pe Paul Iorgovici, Mihail Roșu, Moise Nicoară, Grigore Obradovici, Dimitrie Țichindeal, C. Diaconovici-Loga, Ioan Mihuț, Ioan Tomici, Moise Bota ocupă un loc important prin activitatea sa. Grija pentru educarea tineretului în spiritul ideilor iluministe și dezvoltarea școlii românești au constituit o preocupare constantă a activității desfășurate de dascălul Moise Bota pe plan cultural și o vom întîlni și în lucrările sale. O altă coordonată a activității sale a constituit-o lupta dusă împotriva ierarhiei clericale sîrbe de la Carloviț.

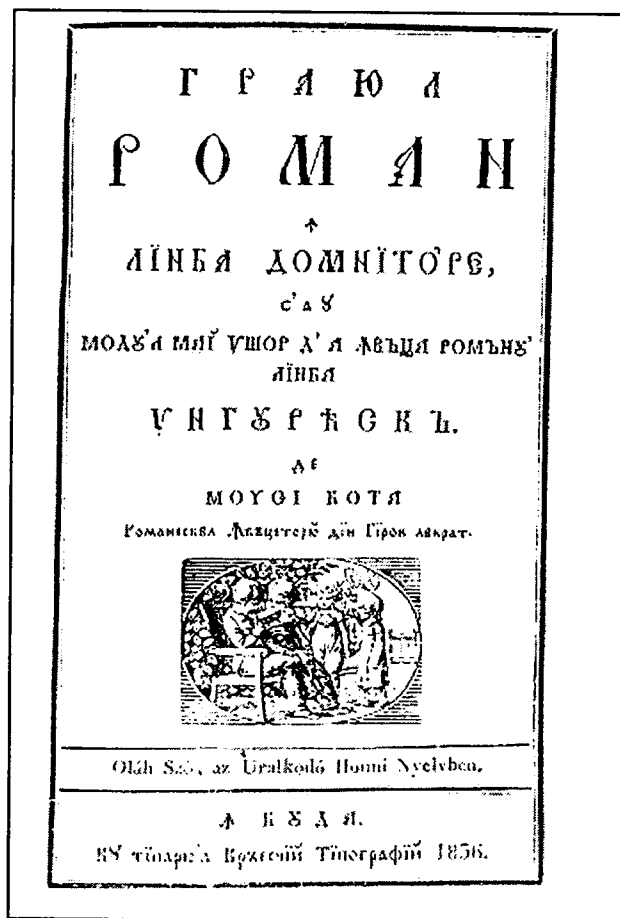
Activitatea lui Moise Bota se desfășoară într-o vreme de adînci prefaceri sociale. Ea se integrează în ideologia renașterii românești. E cunoscut ca învățător, literat, redactor, și ca autor al mai multor lucrări.

Viața lui Moise Bota este puțin cunoscută, informațiile transmise limitîndu-se la cîteva date strecurate în cărțile sale, și în corespondență. Puținii „biografi” ai săi au conturat în bună parte sau au evocat tangențial activitatea lui, dar cu aspecte neelucidate pe care urmează să le clarificăm în cele ce urmează, reconstituind deopotrivă și biografia sa.

Punctînd cîteva date biografice, notăm că se spune despre el că s-a născut la Arad în 1789. În cartea lui Teodor Botiș despre Preparandia din Arad², se găsește o listă a absolvenților. Aici aflăm că Moise Bota era absolvent al acestui institut în septembrie 1814, venit din Giula (județul Bichiș). Matricula botezaților din Giula, volumul cuprinzînd anii 1779–1814, unde figurează și Moise Nicoară, e incomplet, nu am avut norocul să identificăm locul nașterii lui Moise Bota. De la el însuși știm doar atît dintr-o scrisoare adresată episcopului Aradului în 1844: „Dintre 50 de ani trecuți cele mai scumpe zile a(le) vieții mele, ani 32 numărați, învățătorînd lîngă dulcea româtime prin unele orașe și sate a(le) luminatelor comitatouri Békés (s.n.), Arad, Caraș și Timiș, sub carele timp nu numai cu propunerea învățăturilor scolastice m-am sîrguit pre încredințata tinerime la pragul luminării a o povățui, ci și cu predarea cărților afară la lume, după putință și dulcelui meu țel (...)”³

După absolvirea Preparandiei, Bota a fost învățător în mai multe sate bănățene. În anul școlar 1817–1818 a predat în Socodor, avînd 27 de învățacei.⁴ De aici a trecut la Lipova, unde s-a încadrat în lupta de emancipare religioasă de sub tutela ierarhiei sîrbești. Probabil îndemnat de Petru Maior, cenzor de cărți, M. Bota a tipărit în 1820, la Buda, la tipografia universității, un mic *Abecedar*, cu litere latine. *Abecedarul* acesta „constitua prima încercare de a se publica, cu alfabet latin, un manual de școală populară.”⁵ Autorul e unul dintre reprezentanții noului spirit pe care l-au promovat la Arad primii profesori ai Preparandiei.

Moise Bota era prieten cu Dimitrie Țichindeal și adept al ideilor promovate de Moise Nicoară. Lupta arădenilor pentru episcop român, condusă de Nicoară a fost urmărită și de românii din Banat. Exemplul și perseverența arădenilor încurajaseră aspirațiile asemănătoare ale românilor din Vîrșeț și ale celor din Timișoara. Exponenții acelor din urmă erau cunoscutul învățător din Lipova Moise Bota și protopopul Vasile Georgevici. În 1822 Bota trimite o scrisoare către M. Nicoară, conținînd următorul text:

Înalt învățate Moise Domunule mie prețuit Patroane!

Așa plasă de Recurs încopce Diecesul Temișorii, cît de cînd purtăm nume românesc pentru acești gen din toată Erarhia la Curtea Maiestății Sale nu s-au înmînat, carele în 28 August a. c. vine în stafet.

Domnul Archimandritul Grof Brancovics de la Mitropolie se rîndui în Diecesul Temișorii de Administrator; căruia toată nobilitatea în contră-i stă, mai vîrtos căci și din Diecesul Aradului sub timpul de 24 de ore nesmintit din oraș afară trebuie să iasă. De aceea se caută mijlociri ajutoare prin asemenea să-l gonească; drept aceea bunii Patrioți sîngelui nostru ca pre unul din Diecesul Aradului născut, și astăzi credincios Patriot Genului acestuia – cercară, ispitiră și pe credință mă îndatoriră, ca ori cum, cauza săririi aceuia din Administratrat amîna să le cîșting.

Eu aicea alt mod nu aflu, decît pre înalt învățatul Domn al ruga ca știind, sau avînd acele

acte, în copii vidimuite prin acest credincios prieten a mi le încredința: să putem apoi spinii din rădăcină curma prin cea mai cuviincioasă îndrăznire umilit mă rog; primește cuvintele ce-este priteneste care din adîncul inimii vărs, să pot întinde cu bunii mei prieteni și iubitorii sîngelui nostru cugetul genului cunoscut. – Așteptînd prea dorintul îndorsat sunt în Lippa în 27 August 1822.

Al Înalt Învățatei Domniei Tale umilit serv și statornic prieten.

Moise Botta m. p.
învățător lipsit

(Adresa)

Domnului Moise Nicoară

să i se înmîneze prin cea mai cuviincioasă cinstire în Giula ungurească.⁶

Lupta petiționară pentru episcop român și „reformarea” bisericii ortodoxe din Ungaria pornită din mijlocul clerului și inteligenței bănățene, cu caracter religios în primul rînd, este una din formele de manifestare a luptei de emancipare. Mult timp aceasta a fost singura formă de acțiune, dar începînd cu deceniul patru al secolului al XIX-lea avansul economico-social va da noi orizonturi. O burghezie relativ puternică, cultivată de operele iluminismului românesc și receptivă pe plan cultural la ideile romantice va prelua conducerea mișcării naționale. În fruntea ei se vor instala laici, personalități culturale și politice ale vieții românești.⁷

Moise Bota este înlăturat din Lipova de către Uroș Nestorovici, inspectorul general al Școlilor ortodoxe din Ungaria, fiindcă s-a încadrat în lupta națională promovată de intelectualitatea arădeană, al cărei promotor a fost Moise Nicoară. El face mai multe recursuri pentru a-și reprimi postul de învățător la Lipova, fără nici un rezultat.

În 1823, Moise Bota la Buda, a imprimat „versuri” în text chirilic și latin.⁸ Tot acolo, în 1829, tipărește „Versuri îndemnătoare, cătră deprinderea tinerimei românești întru învățături pe auritul an nou MDCCCXXIX”.⁹ În acest volum, textul este tipărit pe două coloane paralele, cu alfabet chirilic și cu litere latine. Ca o curiozitate amintim faptul că în această antologie de versuri, Bota publică și niște traduceri de ale sale în limba romînă din lirica lui Csokonai Vitéz Mihály. Aici e inclusă și fabula poetului maghiar „Traiul hîrciogilor de cîmp pistriți și a celor lungi în coadă – cu a iepurilor

casnici...¹⁰ Tot în 1829, la Arad, tipărește cu litere latine „Dedicație la instalația mult strălucitului domn Nestor Ioanovici întâiul episcop român la Episcopia Aradului”. Această operă a scris-o în Lipova, la 15 iulie 1929.¹¹ M. Bota a rămas în Lipova pînă la sfîrșitul anului 1829, fiind sistat din postul de învățător.

De aici nu știm unde a plecat, în anul 1834 găsim o referire la activitatea sa, dintr-o circulară a directorului școlar Ioan Mihuț (fost profesor la Preparandie) expediată din Lugoj la 7 februarie, cu următorul text: „Moisi Bota, sistematicul învățătoriu din Giroc (s.n.), lângă Timișoara, pe calea prenumerației socotește a tipări o carte sub titlul: „Modul mai ușor de a învăța Românul limba patriei ungurească” adică, a cunoaște literile, a silabi, a ceti, a scria și patru șpetii din aritmetică, ungurește și românește, ușor a socoti. Prețul cărții va fi 20.cr.argint. De această folositoare carte, tot învățătorul avînd mare lipsă, nu va întîrzia pînă la sfîrșitul lunii Martie a. c. a să prenumăra, sau la numitul învățător Bota banii a-i trimite. Cartea va fi gata la sfîrșitul lunii August.”¹² Această lucrare, în fine s-a tipărit cu litere chirilice în 1836, la Tipografia din Buda, titlul fiindu-i „Graiul român în limba domnitoare, sau modu' a mai ușor d'a învăța românii limba ungurească”. Acest manual e un abecedar bilingv româno-maghiar. Moise Bota a tipărit și volumul al doilea al lucrării sale *Graiul român*, în tipografia lui Iosif Beimel din Pesta, în 1847. Aceasta e o carte de citire bilingvă, în care sînt mici bucăți de lectură istorică, se scrie despre Gh. Șincai, P. Maior și D. Bojincă. Opera a fost tipărită cu concursul prenumerașilor, printre care se găseau mari latifundiași și funcționari superiori ai comitatelor bănățene și crișene. „Graiul român” e o carte scrisă dintr-o perspectivă cultural-națională, se subliniază latinitatea românilor și folosirea alfabetului latin. După 1848 a și fost interzis să se folosească în școli ca manual de citire.

Moise Bota în 1835 reuși să fie ales învățător în Timișoara-Elisabetin, dar Consistoriul sîrbesc făcu tot posibilul pentru anularea alegerii și pentru izgonirea lui din Banat, pentru că în 1820, precum am amintit, a tipărit cu litere latine un abecedar. S-a refugiat la Sibiu, unde a fost patronat de episcopul Vasile Moga. Aici în curs de doi ani, a editat două calendare cu litere chirilice, foarte prețioase pe timpul acela.¹³ El a purtat o polemică lungă contra Patriarhiei sîrbești din Carloviț și a

CALENDARIU

R O M A N U

PE ANULU ZOHUNU DE LA CHRISTOSU

1862.

CUMPUȘU DE
MOISI BOTA.

Anulu ala III.

Prețulu 10 cr. a.

IN PESTA

CU TIPARIU PROPRIALU LUI JOSIFU GYPRIAN

1861

scris mai multe satire contra limbii sîrbești introdusă în biserică și școala română.

Din Sibiu, Bota s-a reîntors în Banat, apoi revine din nou la Arad, de unde la 2 septembrie 1844 scrie episcopului, cerînd ajutor pentru scoaterea a mai multor manuscrise. Din această relatare aflăm că atunci avea șapte lucrări gata de tipar, și anume: *Diamantul românesc*, *Creștinul moral*, *Amicul Nației*, *Apărarea Nației*, *Teatru în patru tomuri*, *Episcopatul Aradului și Viața unui adevărat român*.¹⁴ În 1845 a purtat o corespondență cu **George Barițiu**. În 1846, Moise Bota, se adresează comunității românești din Arad solicitînd să fie numit crîsnic la catedrala românească. N-a fost angajat, iar în anii de după revoluție îl întîlnim notar la Șiclău.

Studentii români de la liceul arădean, în anul 1854 și-au constituit o societate de lectură. Aceasta în 1858 a publicat almanahul „Mugurii”, unde și Moise Bota e prezent cu cîteva poezii, destul de slabe. Tot în 1858, la Sibiu Bota tipărește broșura intitulată: „Modul de educațiune sau creșterea vechilor Egipteni, Persiani, Greci și Romani”.

Moise Bota la începutul anilor 1860 scoate

„Calendarul român”, care apare la Arad (în 1860), la Viena (1861) și Pesta (1862), în scriere etimologizantă. Publică articole, versuri și proză în care accentul cade pe originea latină a limbii și a poporului român și pe aspirațiile românilor din Transilvania și Ungaria. La acesta colaborează prietenul său Mircea V. Stănescu. Tot în colaborare cu M. V. Stănescu, Iosif Lunčan și Iulian Grozescu, la Arad scoate în 1871 „Calendarul Babelor”. În coloanele acestui calendar se publică versuri, proză, scrieri care militează pentru „frățietatea” naționalităților din Transilvania.¹⁵

Moise Bota cam prin 1862 a domiciliat în Baia de Criș, reședința județului Zărand, unde ocupă un post de copist la cancelaria prefecturii, cu protecțiunea prefectului dr. Iosif Hodoș, membru marcant al Academiei Române. La vârsta de 84 de ani, aici trece la cele eterne în 19 ianuarie 1873, și a fost înmormântat în cimitirul din Cebia.¹⁶ Pe cruce și-a compus el însuși epitaful:

*Stai oame nu trece
Ici zace mort rece
Numele lui Moise Bota
Care pururea ofta
A Națiunii prosperare
Pe terenuri literare¹⁷*

Vasile Gr. Pop, autorul unei istorii literare, îl caracterizează în felul următor pe M. Bota: „Acest activ și zelos bărbat nu are, poate, meritul de a fi produs ceva de valoare nepieritoare pentru literatura română, dar are meritul incontestabil de a fi scris într-un timp, când numărul acelor ce scriau, nu numai dincolo, dar și dincoace de Carpați, era așa de restrâns, încât îi puteai număra pe degete... Ca băiat sărac din popor, a avut puține mijloace pentru a obține o instrucție mai naltă; de aceea el s-a mărginit a-și exploata mai mult numai talentul natural, care nu i se poate contesta. Fiind contemporan și chiar și amic al renumitului fabulist Țichindeal, el se nutrea mai mult numai din cunoștințele acestuia, funcționând mai mulți ani ca simplu învățător în mai multe comune din Banat și lucrând pentru cultivarea limbii și pentru redeşeptarea conștiinței naționale în acea epocă, pe când limba română – izgonită din biserică și școală prin introducerea celei sârbești – avea mai mare trebuință de apărători și cultivatori.

Ba dînsul a mers așa departe cu cutezarea (căci aceasta era în adevăr o cutezare pe timpul acela),

încît pe la anul 1820 a tipărit un mic *abecedar* cu litere latine, care ca atare este cel dintîi product de acest fel în literatura română (...)”¹⁸

Moise Bota și contemporanii săi se mișcă în jurul Preparandiei arădene, transformînd-o într-un focar de difuzare a iluminismului și centru al vieții culturale românești pentru Banat și Crișana. Cei mai mulți militează pentru drepturi naționale și culturale, colaborînd cu reprezentanții Școlii Ardelene, pe direcțiile căreia se orientează și manifestările culturale bănățene. În cadrul literaturii iluministe românești din Banat, primește un accent literatura didactică și de educație care invadează epoca Luminilor, constituind și tematica principală a scrierilor „beletristice”. Preocupările „moralicești” se integrează unor teme generale de educație. Dimitrie Țichindeal a utilizat fabula ca pretext pentru difuzarea mesajului, prin intermediul moralei. Moise Bota și Damaschin Bojincă au folosit versurile, este adevărat că acestora le lipsea valoarea estetică, ca pretext pentru a comunica sau întări ideea transmisă. Scrierile literare din această epocă difuzau un adevăr moral în spiritul luminării. Alături de literatura virtuților umane, apar teme ale naturii, dragostei, a elogierii națiunii. Limbajul poetic este facil, nediferențiat de cel practic, cu cîteva excepții.¹⁹

Moise Bota a fost unul dintre luptătorii pentru introducerea limbii române în școala și biserica Banatului. Operele sale, cu toată puținătatea talentului literar, ilustrează acest efort. El scrie satire împotriva stăpînirii străine, salută în versuri instalarea primului episcop român la Arad, este preocupat de educarea populației de la sate (pentru care editează mai multe calendare) și de cultivarea dragostei pentru învățătură la tineri.

Compunerile sale, scrise într-o limbă greoaie, ezitantă (între forme populare, regionale și creații latinizante), fie că e vorba de fabule, de poezii politice sau de versuri erotice, sînt extrem de prolix. Rămîne dorința sa sinceră de a educa în spiritul dragostei și respectului față de limba strămoșească.

Noi cu această lucrare schițată, am vrut să atragem atenția că una dintre etapele puțin cunoscute ale trecutului cultural din aceste părți este și perioada luministă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor. În această perioadă de mare efervescență națională și socială

și-a desfășurat activitatea pe aceste meleaguri românești și (giulianul?) Moise Bota, evidențiindu-se ca istoric, literat, gânditor și pedagog național. Nu se știe de ce, viața și activitatea sa nu au atras

pe cercetători și puține sînt materialele care îi pun mai bine în lumină proeminenta sa personalitate. Din partea noastră acest pas, nu e doar decît o încercare timidă.

NOTE

1. Nicolae Bocșan, *Confiscarea fabulelor lui Țichindeal* În: Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj, 1976, p. 127.
2. Teodor Botiș, *Istoria școlii normale (Preparandiei) și a institutului teologic ortodox-român din Arad, Arad, 1922, p. 416.*
3. Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784–1918) Documente referitoare la episcopia ortodoxă a Aradului Prefață P. S. Episcop dr. Timotei Seviciu Studiu introductiv, note și comentarii de prof. dr. Vasile Popeangă, Arad, 1986, p. 11.
4. Vasile Popeangă, *Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului (1721–1821), Arad, 1974, p. 176.*
5. Ștefan Pop, *Icoane din trecutul cultural al Aradului. Dascălul Moisa Bota (1789–1873)* În: Biserica și Școala, 1929, nr. 41, p. 5.
6. Cornelia Bodea, *Moise Nicoară (1784–1861) și rolul său în lupta pentru emanciparea național-religioasă a românilor din Banat și Crișana, Arad, 1943, Anexa CXXVI, p. 373.*
7. N. Bocșan – L. Gyémánt, *Aspecte ale luptei culturale și politice a românilor bănățeni în prima jumătate a secolului al XIX-lea* În: Banatica, Reșița, 1973, p. 361.
8. Șt. Pop, *op.cit.* Biserica și Școala, 1929, nr. 43, p. 10.
9. Ibidem.
10. Köllő Károly, *Conflunțe literare. Studii de literatură comparată româno-maghiară, București, 1993, p. 119.*
11. Sever Bocu, *Un veac – al XIX-lea – din istoria Lipovei, p. 20.*
12. Nicolae Albu, *Contribuții la istoria culturii bănățene* În: Apulum XI, Alba Iulia, 1973, p. 454-455.
13. Gh. Giuhandu, *Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț. Pagini mai ales din Istoria Românilor crișeni (1830–40), Arad, 1938, p. 337.*
14. Mărturii privind..., p. 11.
15. G. Răduică – N. Răduică, *Dicționarul presei românești (1731–1991), București, 1995, p.91.*
16. *Lumina* (Arad), 1873, nr. 3.
17. S. Bocu, *op. cit.*, p. 20.
18. Vasile Gr. Pop, *Conspect asupra Literaturii române și literaturilor ei de la început și pînă astăzi în ordine cronologică, București, 1873, p. 208.*
19. Nicolae Bocșan, *Contribuții la istoria iluminismului românesc, Timișoara, 1986, p. 225-227; 302.*

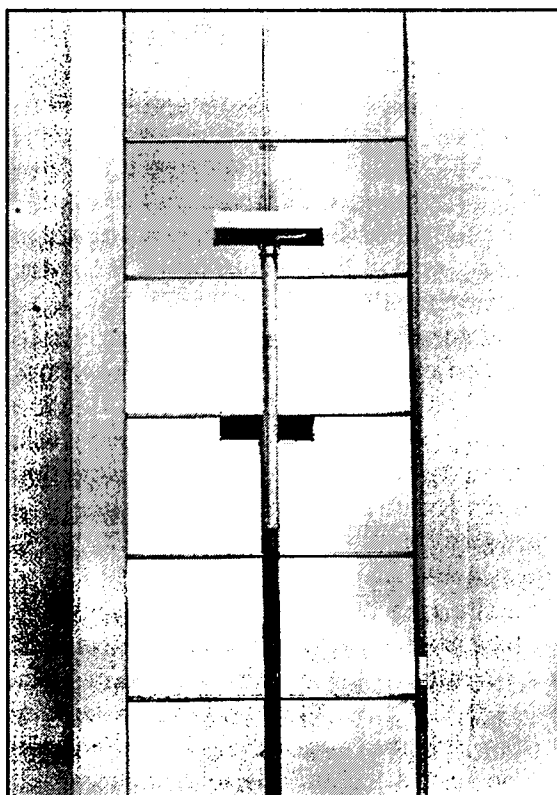

Foto: Vasile Gurzău

Elena Csobai

Arta ca spațiu de refugiu

De vorbă cu ceramista Stela Santău

Cititorilor trebuie să le mărturisesc înainte de a încerca să le-o prezint pe Stela Santău, că m-am angajat la o sarcină deloc ușoară din mai multe motive. Primul motiv ar fi acela că Stela Santău este o fire atît de fină, închisă și modestă încît mi-a trebuit mult timp pentru a încerca să mă apropiu de ea ca să o cunosc cît mai bine, ca să-i pot prezenta crezul artistic. Al doilea motiv este că ceea ce face ea este artă și totodată o meserie deosebită pe care eu abia acum am început s-o cunosc. Deși m-am străduit – poate nu am reușit să o prezint cititorilor din toate aspectele ce aparțin meseriei, artei pe care ea o reprezintă.

Elena Csobai:

– Cînd ai descoperit că ai talentul de a desena?

Stela Santău:

– În școala generală, în clasele 5–6 cînd am început să desenez tot mai mult am descoperit că acest lucru era pentru mine un refugiu din lumea înconjurătoare.

Elena Csobai:

– Cînd ai hotărît că arta o vei alege ca profesie?

Stela Santău:

– În clasa a opta am auzit că există o școală profesională de artă la Seghedin, iar eu am hotărît că mă voi prezenta la această școală. Am dat examen de admitere și am reușit, am fost acceptată. La școală puteam să-mi aleg sculptura, grafica sau ceramica.

Elena Csobai:

– De ce ți-ai ales tocmai ceramica?

Stela Santău:

– Această alegere nu a fost conștientă, nici intenționată. Eu de fapt m-am prezentat pentru grafică, dar am fost admisă la ceramica.

Elena Csobai:

– Cine ți-au fost profesorii?

Stela Santău:

– Am avut mai mulți profesori de mîna întîi, dintre care ceramistul János Fekete, și un foarte bun profesor de desen Dombi Lajos. Mi-a plăcut foarte mult în această școală, am trăit niște ani foarte frumoși între anii 1973–1977. După bacalaureat am lucrat un an de zile la o Cooperativă industrială de olărit din Hódmezővásárhely unde am creat ceramică de esență populară și m-am

străduit să-mi însușesc multe cunoștințe ca să reușesc să intru la „Magyar Iparművészeti Főiskola”.

Elena Csobai:

– Ce s-a întîmplat după un an de muncă nu prea ușoară?

Stela Santău:

– În anul 1979 am dat examen de admitere la Budapesta la „Magyar Iparművészeti Főiskola”, secția ceramică. La a doua încercare am reușit să intru în anul 1979.

Elena Csobai:

– Cum a fost începutul la această școală de prestigiu unde nu e ușor de loc să intre un tînăr din provincie, fiindcă sînt locuri foarte puține?

Stela Santău:

– În primii doi ani cu toții am primit o pregătire generală și numai după doi ani am început cu ceramica. Deci după specializare a început să mă preocupe cum s-ar putea realiza în fabrică placaje de ceramică în culori, într-o formă estetică. Acest domeniu m-a preocupat foarte mult. Am început să realizez proiecte. În al doilea semestru din ultimul an a trebuit să-mi aleg ce doresc să realizez pentru lucrarea de diplomă. Am hotărît că voi realiza proiectul unui placaj de ceramică în culori pentru o sufragerie a unui spital dintr-un oraș. Rezultatul final a fost realizarea unui placaj de ceramică presată în culori cu motive geometrice, care a fost și fabricată la Fabrica de Porțelan din Hódmezővásárhely.

Elena Csobai:

– Ce s-a întîmplat după terminarea cursurilor superioare?

Stela Santău:

– Datorită faptului că deja din ultimul an am avut relații cu fabrica din Hódmezővásárhely după terminarea studiilor am fost angajată aici ca proiectant și totodată mi-am schimbat și domiciliul, am locuit la Hódmezővásárhely. Munca mea era proiectarea decorației de pe seturile de serviciu din porțelan.

Între timp m-am căsătorit, și în anul 1986 am născut un băiat și m-am mutat acasă, la Giula. Ca toate mamele și eu am rămas acasă cu băiatul doi ani în concediu de maternitate. După un interval

de doi ani am continuat munca tot la fabrică, proiectînd și pe mai departe decorații pentru seturile de servicii de masă din porțelan. În anii următori datorită marilor schimbări sociale și în fabrică s-au făcut multe transformări. Înaintea privatizării s-au fabricat piese pentru export în Italia, Austria, Germania și Franța. După privatizarea fabricii (Fabrica Alföld de Porțelan și Vase) se fabrică piese pentru export și pentru comanda pieței interne.

Elena Csobai:

– Care e pasiunea ta?

Stela Santău:

– Proiectarea pieselor decorative fără funcție – aș putea spune că este un joc de forme. Acestea sînt realizate în felul următor: forma este realizată în nisip peste care se toarnă ghips care ne va da clișeu viitoare piese. În acest clișeu se toarnă apoi porțelanul fluid. Așa se realizează o piesă de o formă neregulată, fără funcție, de forma unei coji de dovleac- chiar și denumirea formei e inventată de mine fiindcă se aseamănă. Piesele apoi sînt colorate cu smalt inegal. Aceste piese sînt fără funcție directă, dar fiecare aparte poate să aibă chiar și mai multe funcții. Pe lîngă proiectarea pentru industrie, care înseamnă pentru mine o

Foto: Vasile Gurzău

restrîngere, în proiectarea și realizarea acestui tip de piese de care vorbeam, este o muncă de creație care îmi produce multă bucurie.

Păcat că pentru proiectarea creativă și realizarea acestor proiecte (în domeniul porțelanului și al ceramicii nu există un interes prea mare și sînt nevoită să mă ocup de alte domenii ale ceramicii, care au căutare. Munca mea în prezent în cadrul ceramicii industriale este proiectarea decorației pieselor de uz casnic, ușor de vîndut pe piața internă.

Elena Csobai:

– Am aflat că pe lîngă munca de proiectare după cum știi ai și predat?

Stela Santău:

– Între 1994–1997 timp de trei ani am predat la Școala Profesională de Artă Tömörkény István din Seghedin, am fost profesoară acolo unde am învățat și eu ca elevă cu cîțiva ani înainte. O dată pe săptămîină am ținut ore de specialitate la secția de ceramică.

Elena Csobai:

– Ce te preocupă în prezent?

Stela Santău:

– În ultimul timp deci pe lîngă proiectarea decorului, chiar și în cadrul fabricii mă preocupă reclama. E foarte important ca piesele de uz casnic să beneficieze de o reclamă pozitivă ca aceste piese într-adevăr să fie apreciate, căutate. În ultimul timp am început să lucrez la computer realizînd grafică computerizată. Marfa trebuie ambalată, iar fabrica are nevoie de tehnică de împachetare estetică, reclamă modernă în ceea ce privește hîrtia, prospectele, emblemele, plicul sau pungile de reclamă. Azi în cadrul fabricii am sarcina de a proiecta profilul decorației seturilor de masă.

În ultimul timp am realizat prospectele unei serii de servicii de masă, a două serii a porțelanului pentru hotel și o serie de vase de copt. Proiectarea și chiar realizarea acestor prospecte este grafică computerizată, deci înseamnă că totul se face cu ajutorul calculatorului. Este o nouă posibilitate în domeniul artei, care în viitor va domina din ce în ce mai mult.

Elena Csobai:

– Pe lîngă toate acestea știi că în anul trecut te-a preocupat un lucru deosebit, de care te-ai apropiat cu plăcere?

Stela Santău:

– Am avut o sarcină frumoasă, care ce a fost o mare bucurie pentru mine: am desenat ilustrații pentru volumul de poezii al Meriei Berényi. În primul rînd a trebuit să fac cunoștință cu poeziile

moderne ale poetei, după care m-am străduit să creez ilustrații potrivite limbajului, stării sufletești, stilului, vibrărilor din volumul de poezii. De fapt este al doilea volum de poezii al poetei ilustrat de mine. Ilustrarea volumelor este o muncă creativă și foarte interesantă pentru că desenul, ilustrația trebuie să redea ceea ce reprezintă scrisul, atunci e potrivită dacă e în sincron cu ceea ce reprezintă cuvintele.

Elena Csobai:

– Care e visul tău, ce ți-ai dori pentru viitor?

Stela Santău:

– Într-adevăr dacă ar fi posibil să-mi doresc ceva și s-ar și realiza ar fi foarte frumos. Nu aș avea altceva de dorit decât să am posibilitate să creez fără restrângeri ceea ce îmi imaginez și să am atelierul meu propriu. În tot cazul aș proiecta și aș realiza vase unicat. Dar proiectarea și realizarea

acestor vase frumoase și unice rămâne doar un vis pentru mine fiindcă necesitățile vieții altceva pretind.

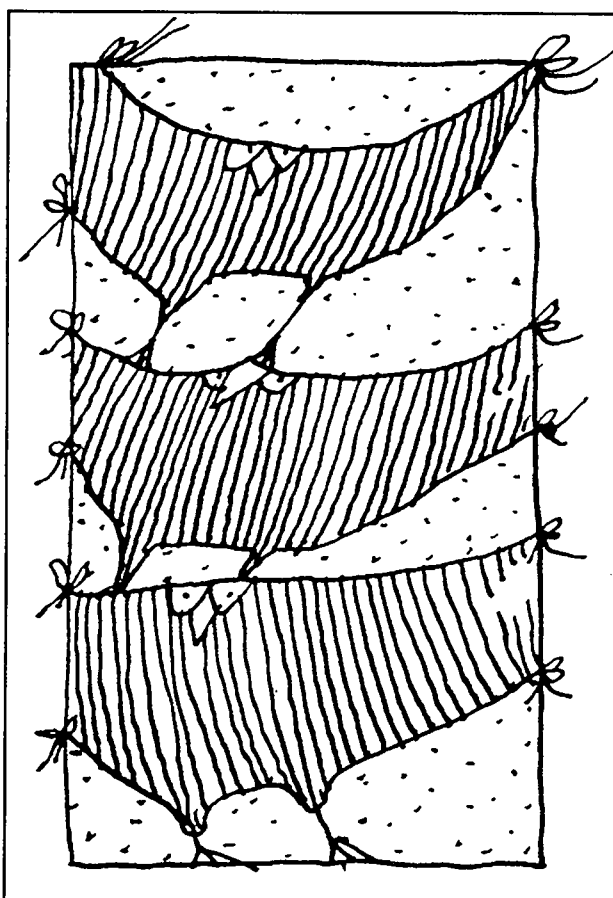
Elena Csobai:

– Am aflat că ai luat parte la o expoziție din Budapesta unde ai obținut și un premiu?

Stela Santău:

– În anul 1986, împreună cu ceramista Ágnes Bozsogi și cu Szilvia Vereczki care a expus artă textilă am avut o expoziție foarte reușită, încununată cu un premiu profesional (nívódíj). Am avut încă două expoziții în orașul Giula unde am expus vase proiectate și realizate de mine.

Visul fiecărui artist este să rămână credincios artei sale. Din păcate, ca și în cazul Stela Santău, viața dictează alte necesități. Îi dorim puterea de a învinge și înțelepciunea de a îmbina și pe mai departe utilul cotidian cu arta adevărată.

Iarnă

și-i iarnă, și-i ceață. și-i seară
ninge cu o monotonie disperată

pasărea nopții cu ochi mari te veghează
curg cuvinte cu sloiuri de gheață

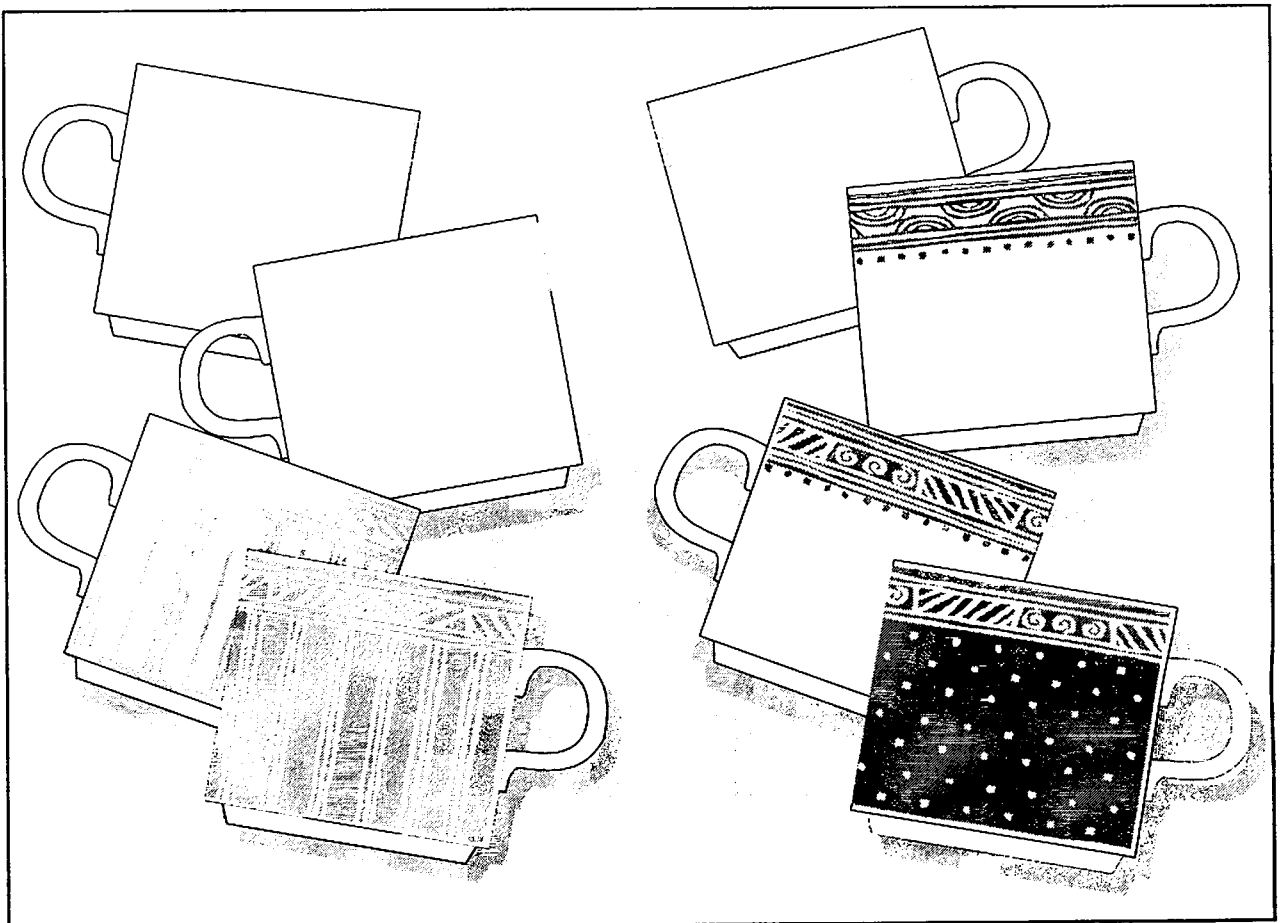
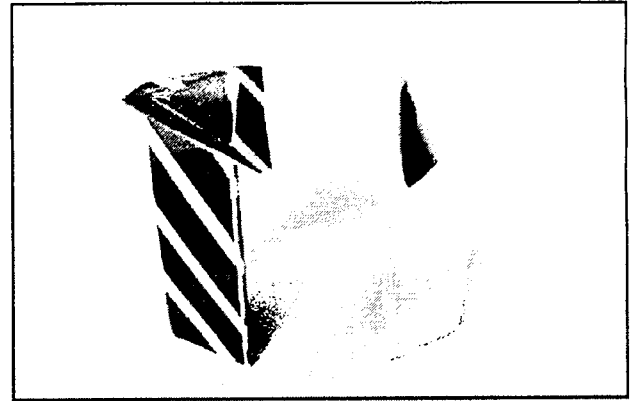
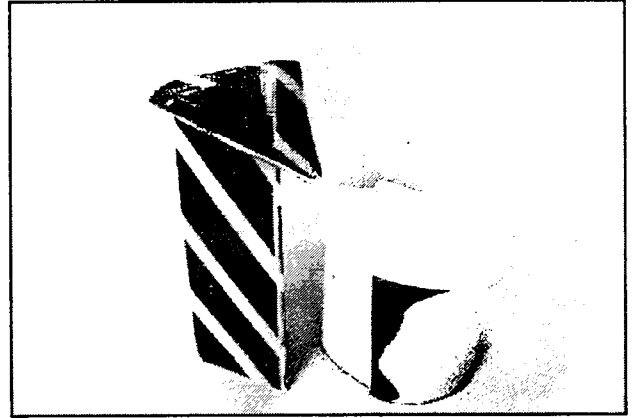
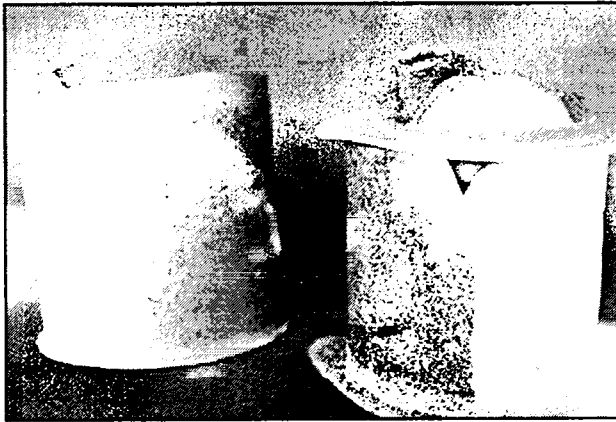
vântul viscolește-n suflet și urechi
închid ochii și văd pe dinăuntru moleculele reci

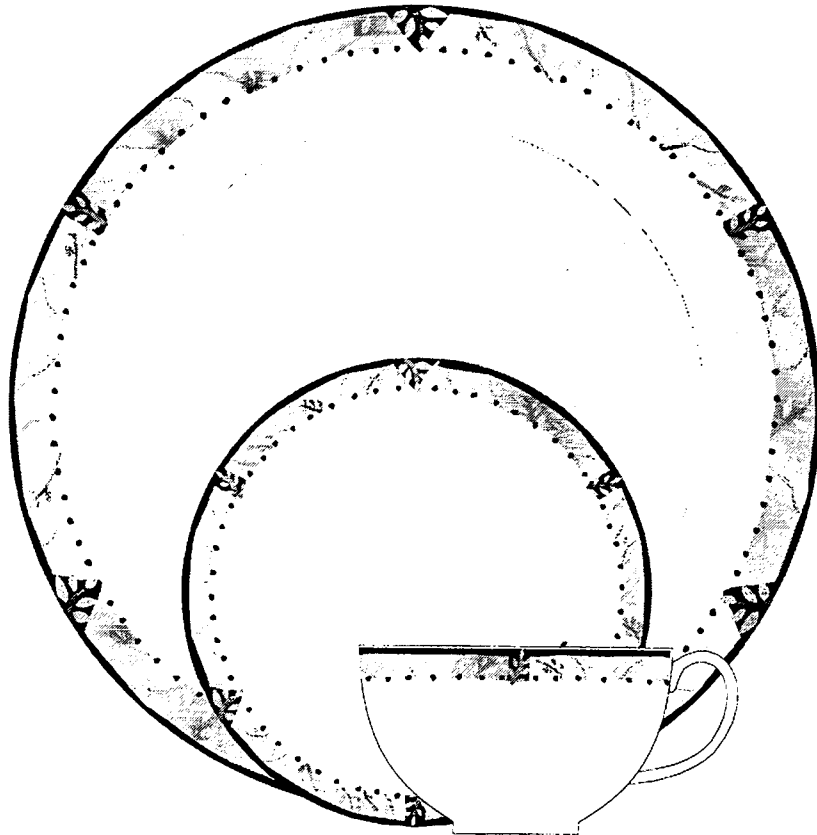
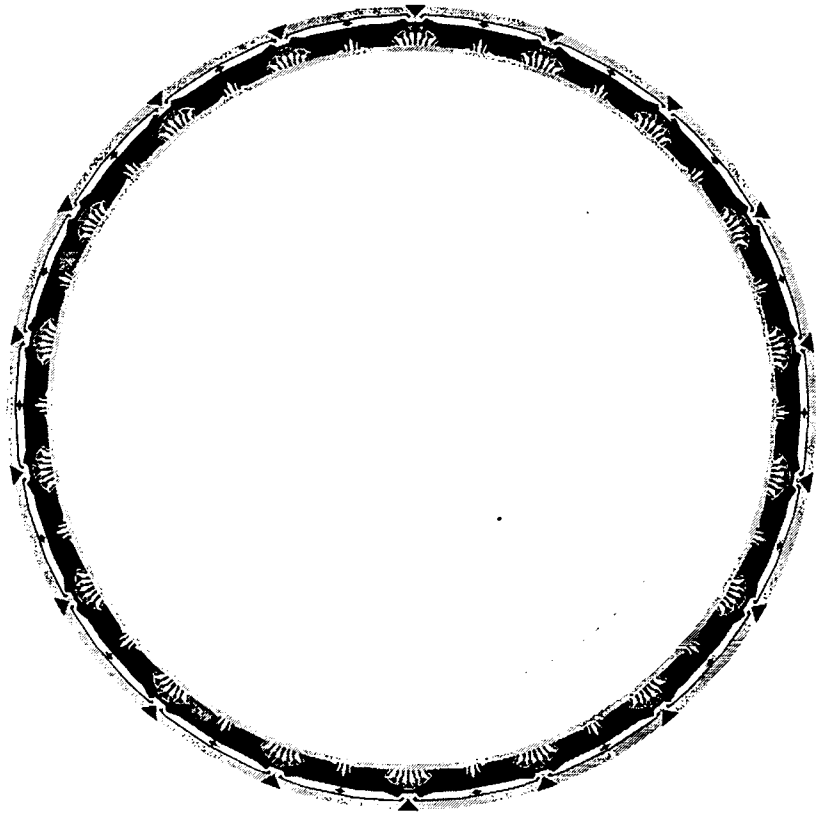
e o noapte grea bîntuită de furtuni
somnia e însoțit de rugăciuni

fuioare de cețuri mușcă dimineața
în mantaua albă se îmbracă strada

sub ochi sticloși sfîșie viscolul
hohotele iernii au îngnunchiat orașul

Din volumul de poezii al Maria Berényi, ilustrat de Stela Santău

Mihaela Bucin

Un tînăr și pasiunea sa

Din păcate, destul de puțini tineri aparținînd comunității românești din Ungaria rămîn legați, după terminarea studiilor, de comunitatea din care fac parte. De cele mai multe ori, nu din vina lor. Dintre acei tineri români din Ungaria care încearcă să-și facă simțită prezența pe „terenul minat” al vieții de minoritate, face parte și micherecheanul Vasile Gurzău, în prezent angajat al redacției NOI, din Giula.

Vasile Gurzău s-a născut în zodia Fecioarei, în 1970 și a primit numele de Vasile după un meșter zidar din Micherechi – (așa i-au mărturisit părinții) – Vasile Ruja, a Udului. Este cel mai mic dintre trei frați.

Clasele primare le-a absolvit la Micherechi, a făcut parte din prima generație de învățăcei a dascăliței Florica Berényi. Între 1984–1988 a fost elev al Liceului Nicolae Bălcescu, din Giula.

Studiile superioare și le-a încheiat la Școala Superioară din Seghedin, cu specializarea

Română–Organizatori culturali. În cadrul celei de-a doua specializări, a audiat timp de doi ani cursuri de ziaristică și televiziune.

După facultate, Vasile Gurzău a lucrat ca reporter la Radiodifuziunea din Seghedin, la redacția românească.

Poate ca o înrîurie a pasiunii sale pentru fotografie, ca reporter i-a plăcut cel mai mult să facă interviuri-portret despre oameni deosebiți. Își amintește cu plăcere despre portretul vorbit pe care i-l făcuse lui Vasile Marc, apoi unui pasionat ornitolog amator, unui inginer horticol, unor vînători...

Ceea ce îl deosebește însă pe tînărul Vasile Gurzău de ceilalți oameni, este pasiunea sa pentru fotografie. Această artă controversată a provocat în secolul al 19-lea o adevărată angoasă printre pictori, în credința că talentul va fi învins de tehnică. Tînărul fotograf consideră însă și el că – deși sînt amîndouă arte vizuale în plan, fotografia și pictura reprezintă două modalități diferite de expresie, de exprimare și de creație.

Vasile Gurzău își amintește că în copilărie a desenat foarte frumos și deodată i-a dispărut talentul. Așa că a fost fericit cînd a descoperit fotografia.

Primul aparat de fotografiat și l-a cumpărat în 1990, un aparat rusesc „Zenit”. Încă primele fotografii le-a făcut pe cînd avea 10 ani și reprezentau cîteva colțuri din curtea casei de la Micherechi.

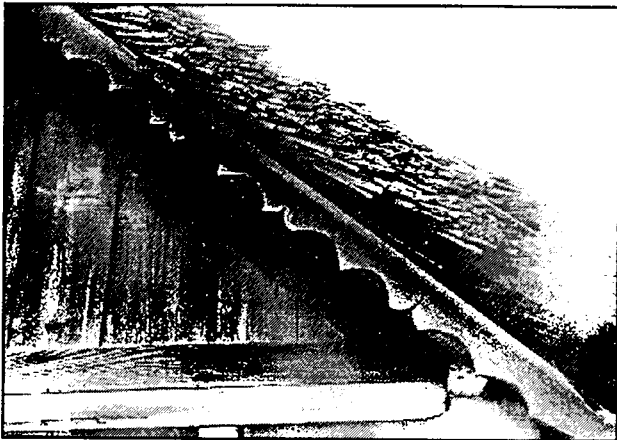
De altfel, fotograficul mărturisește că cel mai mult îi place să fotografieze detalii ale clădirilor.

Prima fotografie reușită pe care și-o amintește este cea despre un melc, făcută într-o pădure, după ploaie.

În facultate a fost atras de film, și la absolvirea cursului de mass-media a și pregătit un scurt film despre *grafitti*, despre acele scurte sentenții, obiecții, frînturi de gînd pe care tinerii le scriu pe garduri sau pe ziduri, cu vopsea colorată, spre enervarea celor mai mulți dintre adulți.

Deși s-ar părea că această „artă” a scrijelirii pereților este o descoperire a secolului nostru, oamenii au simțit nevoia să-și împărtășească sentimentele lumii întregi, încă înaintea erei noastre: pe zidurile Pompeiului acoperit de lavă,

au fost descoperite multe astfel de mesaje. Filmul lui Gurzó László purta ca titlu chiar una din inscripțiile *grafitti*: „Van még remény” („Mai avem o speranță...”)

Dar, desigur, filmul este un hobby foarte scump, așa cum nici fotografia nu e o distracție prea ieftină, iar drumul spre profesionalism e foarte anevoios. Acel tânăr care dorește să trăiască din munca de fotograf are nevoie de talent, de noroc și de bani. Pentru o compoziție reușită, e nevoie de aparate de calitate deosebită și de timp,

fiindcă uneori zile și săptămâni întregi e nevoit să aștepte un fotograf condițiile optime pentru o imagine reușită. Vasile Gurzău consideră oricum, că e mult mai greu să faci fotografie decât film. Este vorba, evident, despre fotografia artistică, ce exprimă lucruri pe care nu toți oamenii sînt capabili să le vadă, și totodată redă personalitatea celui care a realizat-o

Primul succes al lui Vasile Gurzău a constat din cele în jur de 20 de fotografii realizate la mînaștirile din Moldova, în 1990, pe cînd se afla la cursurile de vară de la Iași.

Aceste fotografii au fost expuse într-o expoziție personală în aula liceului din Giula, iar redacția românească a televiziunii din Seghedin a pregătit un inspirat film despre această premieră.

A continuat cu expunerea aceluiași lucrări la Biblioteca Mogyoróssy, unde s-au bucurat de aprecierea unui număr important de vizitatori.

A urmat apoi o expoziție organizată la Cluj, împreună cu lucrările altor artiști plastici români din Ungaria, apoi, în 1996, cu o expoziție la galeria Turinform din Giula.

În prezent, Vasile Gurzău pregătește o expoziție pentru galeria NOI, cu 20 de lucrări despre Leta

Mare. Fotografiile sînt alb-negru și înfățișează în mare parte clădiri vechi din această localitate bihoreană locuită și de români.

Ca angajat al redacției ziarului românesc, Vasile Gurzău se ocupă atît cu ilustrarea articolelor din ziar dar încearcă se redea și prin cuvinte impresii, informații, relatări care i-ar putea interesa pe cititori.

Îi place faptul că la ziar are posibilitatea să lucreze liber, să facă compoziții după preferința sa, cum ar fi montajul fotografic „Pămîntul, Aerul și Apa”, apărut pe prima pagină a ziarului NOI, în luna martie a acestui an. Din primăvara anului 1997, Vasile este membru al Comunității Cercetătorilor și Creatorilor Români din Ungaria și

speră că în acest cadru să poată desfășura o activitate folositoare pentru cultura românilor din Ungaria, să primească ajutor la organizarea de expoziții și la perfecționarea metodelor de lucru. Din păcate, este singurul fotograf din comunitate – deocamdată. Discuții de specialitate, întâlniri cu oameni care sînt robiți de aceeași pasiune, de la care poate învăța sau „fura” meseria au loc în cadrul foto-clubului „Székely Aladár” din Giula, iar aceia care știu ce înseamnă să fii între cei pe care îi preocupă gînduri, visuri comune înțeleg cu ușurință ce reprezintă ședințele acestui club pentru Vasile Gurzău.

Ca orice tînar care ar dori să-și depună ofranda pe altarul artei, are și un model: André Kertész, fotograf de origine maghiară, care a trăit în Franța și a fost un adevărat artist. Numele fotografiilor rămîn mai greu în memoria oamenilor. Odată dezvoltată, fotografia devine a tuturor, chiar atunci cînd ea înfățișază aspecte care „cu ochiul liber” puțini le-ar fi văzut. O pictură sau mai multe, semnate sau nu, sînt recunoscute cu ușurință ca aparținînd unui anume artist, după stil, după modalitățile de lucru, după temă. Într-o fotografie, privitorii văd mai greu personalitatea artistului, chiar dacă imaginea este din toate punctele de vedere reușită. De aici ideea falsă că fotografiile sînt niște pseudo-artiști, care lucrează pentru bani – și aici Vasile îi dă exemplu pe acei „tăietori de lemne”, fotografi care sînt angajați ai caselor de modă sau ai unor instituții similare.

Și în planurile sale de viitor, Vasile Gurzău rămîne la o temă legată de minoritatea românească din Ungaria. Și-ar dori să pornească într-o expediție cu bicicleta prin satele locuite de români. Să aibă timp și să aștepte în voie momentul prielnic fotografiatului, iar la sfîrșit să alcătuiască o expoziție deosebită cu tema „Bisericile noastre”. Nu putem decît să-i dorim succes și această pasiune să nu se schimbe într-un simplu „obiect al muncii” niciodată.

Simpozion românesc la Budapesta

Faptul că Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria organizează spre sfârșitul fiecărui an un Simpozion științific, a devenit un lucru așteptat cu interes nu numai de cei care slujesc cultura românească din Ungaria, ci și de personalități interesate de evoluția micului cerc de cercetători însuflețiți, care le urmăresc activitatea din afara granițelor țării. Manifestările, publicațiile Institutului sînt privite cu importanță și de alte organizații culturale din țară, fie ele minoritare sau majoritare. Acest lucru își are rostul său, căci orice comunitate are nevoie să i se recunoască meritele, să fie cunoscută și apreciată. Și acum, cînd modesta echipă de cercetători români din Ungaria și-a consolidat statutul, cînd activitatea fărîmițată și individuală începe să scoată la iveală lucrări de sinteză, de care este atîta nevoie, poate urma cea deschidere pe care mulți dintre noi o reclamă.

N-am putea spune cu precizie dacă tot ceea ce s-a făcut în domeniu, începînd din primăvara lui 1991, cînd s-a decis înființarea unui cadru prielnic pentru cercetarea organizată, e mult sau puțin. Rezultatele vorbesc de la sine. Iar la aceste rezultate nu s-ar fi putut ajunge fără un bun organizator, un adevărat luptător cu capacități deosebite, fără de care, altminteri, orice colectivitate se dizolvă. Această persoană, pentru oamenii de cultură români din Ungaria din fericire există: este dr. Maria Berényi, inițiatoarea și, în prezent, directoarea institutului. Nu mulți și-ar putea asuma acest rol de conducere, de căutare, de rezolvare a problemelor financiare, de organizare a manifestărilor publice. Cu seriozitate, uneori cu severitate, dar totdeauna cu un dram de umor inteligent, Maria Berényi a reușit să facă din Institutul Cercetătorilor Români din Ungaria cea mai viabilă organizație de acest tip, raportată la alte minorități din Ungaria.

Cel de-al VI-lea Simpozion științific a avut loc într-un oraș în care manifestările de acest tip au tradiție îndelungată: Budapesta. Despre însemnătatea capitalei maghiare în formarea oamenilor de cultură români nu e locul să vorbim aici. Dar și în acele zile friguroase de început de decembrie orașul s-a arătat încă o dată prielnic unor manifestări pentru și în limba română. Cadrul a

fost neobișnuit, căci Simpozionul a fost găzduit la Centrul Cultural al Bulgarilor din Ungaria. O clădire primitoare, cu săli adegvate și personal binevoitor, care vorbea bulgărește (unul din chelneri știa chiar și limba română).

Lucrările Simpozionului s-au desfășurat în sala festivă, în mijlocul unei biblioteci cu volume scrise cu litere slave, parcă un simbol al faptului că mai multe secole românii și bulgarii au fost frați întru folosirea aceleiași limbi de cult ortodox.

A fost pentru prima oară cînd această întrunire s-a desfășurat la o distanță considerabilă de centrul actual al românilor din Ungaria, Giula. Astfel, în anii 1991, 1992, 1994 și 1995 Simpozionul și-a desfășurat lucrările la Liceul românesc „Nicolae Bălcescu” (1991) și la sediul Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria iar în 1993 a avut drept gazdă Chitighazul și a fost parte integrantă a unei sărbători de proporții, prilejuită de aniversarea a 100 de ani de la apariția singurei monografii publicate, despre o localitate românească din Ungaria, alcătuită de Iosif-Ioan Ardelean, preot al Chitighazului în secolul trecut.

În afară de prelegători, de membrii Comunității Cercetătorilor și Creatorilor Români din Ungaria și de cîteva (doar!) cadre didactice, de ziariști și reporteri radio-Tv, simpozionul s-a bucurat de participarea unor oaspeți din România. Din păcate, în acest an a lipsit o invitată de onoare și un mare om de suflet, care în două rînduri a asigurat prin prezența sa un grad de noblețe și de ridicată calitate științifică. Este vorba despre Academician dr. Cornelia Bodea.

Directorul Muzeului Țării Crișurilor din Oradea, n-a fost prezent de astă dată ca simplu invitat, ci a susținut o interesantă comunicare despre „Pictura română bisericească din Transilvania, în secolele XIV–XVII”. Prelegerea a fost ilustrată inspirat cu material video riguros ales.

Este cazul să menționăm că în anul 1996, cu cîteva luni înaintea Simpozionului, cercetătorului orădean Aurel Chiriac i-a apărut la Editura Fundației Culturale Române o monografie despre David Zugravul, cu o prefață de Răzvan Theodorescu și într-o excelență prezentare grafică.

La terminarea lucrărilor Simpozionului, importante propuneri și aprecieri a făcut un alt invitat

și bun prieten, Constantin Mălinaș, orădean și el, consilier la Biblioteca județeană din Oradea. O surpriză plăcută a fost oferirea certificatului de membru fondator al Asociației Române de Ex Libris directoarei institutului, dr. Maria Berényi.

Un alt colaborator, cu care muzeografele noastre Elena Csobai și Emilia Martin au cooperat rodnic în repetate rânduri și care a urmărit cu interes lucrările Simpozionului este Rodica Colta, muzeograf la Muzeul Județean Arad. Călduroase au fost discuțiile, schimburile de păreri pe care le-am purtat cu muzeografa din Arad, de la care am primit cu plăcere cadouri „spirituale”, cărți și casete cu muzică românească.

Mircea Oprea, directorul Centrului Cultural al României din Budapesta și cunoscut scriitor și-a expus cu finețe opiniile despre lucrările audiate. A subliniat și faptul că legătura dintre Institutul de cercetări și Centrul Cultural al României ar putea fi mai strânsă. Centrul Cultural are toate premisele pentru a deveni o punte de legătură cu cultura românească actuală, lucru pe care l-a și

încercat cu succes în ultima vreme prin găzduirea unor expoziții de arte plastice sau a unor deosebite reprezentanții teatrale în limba română.

Au fost în mijlocul nostru și reprezentanții minorității românești în forurile maghiare: Ana Șimon, refent în Ministerul Culturii și Învățămîntului, Viorica Orosz, de la Biroul de Servicii Publice în domeniul învățămîntului, Rodica Müller de la Biroul Național pentru Educație și Învățămînt, dr. Maria Demeter de la Oficiul Național pentru Minorități.

Cum se întîmplă totdeauna, cele două zile rezervate lucrărilor, s-au dovedit scurte, mai ales timpul rezervat discuțiilor cînd, de obicei, se ivesc păreri contradictorii despre toate domeniile vieții de minoritate.

La sfîrșitul primei zile a Simpozionului, participanții au avut ocazia să se întrunească într-un mediu plăcut și familiar, la o reușită recepție.

Vizita la așezămintele Gojdu și la capela ortodoxă au avut un farmec aparte. Am ajuns în Pasajul Gojdu seara, începuse să ningă iar clădirile impozante, atmosfera curților simetrice purtau

Capela ortodoxă română din Budapesta

încă amprenta unei lumi pierdute, cînd cultura românească susținută de inimoși aromâni stabiliți la Budapesta, înfloarea prosper.

Capela ortodoxă îți dă un sentiment de pioșenie, susținută de explicațiile preotului Marius Maghiar, dar pare părăsită și tristă; oare asta va fi soarta tuturor bisericilor ortodoxe românești din Ungaria?

Despre prelegerile susținute a apărut un articol amănunțit, scris de Gheorghe Santău, în decembrie 1996, în săptămînalului NOI. Lucrările vor apărea integral, spre sfîrșitul acestui an, în volumul al VI-lea al publicației Simpozion.

Comunicările au fost variate și au dezvăluit noi aspecte ale trecutului și prezentului românilor din actuala Ungarie.

Emilia Martin a prezentat o descriere din punct de vedere etnografic a „Trăsăturilor caracteristice ale textilelor populare românești din Ungaria”. Muzeografa se ocupă de mai mulți ani cu această temă, iar lucrarea menționată este rezultatul teoretic al cercetărilor de teren și de colecționare a acestor piese tradiționale.

Cum ne-a obișnuit, **dr. Maria Berényi** a ținut o prelegere de istorie a culturii, cu titlul „Cultura românească la Budapesta în secolul al XIX-lea”. Deosebit de bine documentată, comunicarea ne-a purtat într-o vreme în care cultura, spiritualitatea națională era o problemă de suflet și o obligație sfîntă a intelectualului.

O lucrare de lingvistică cu subiect inedit, ilustrată cu material video, ne-a prezentat **dr. Ana Borbil**, care a comentat o „mostră” de grai popular românesc, în variantele micherecheană și bătăniană. Menționăm însă că materialul sonor n-a fost o înregistrare a limbii „spontane”, ci o prelucrare artistică pe care redactorii emisiunii în limba română de la studioul din Seghedin au pregătit-o pentru un program de Revelion.

Elena Munteanu ne-a adus la cunoștință date istorice despre „Românii din Ciorvaș”. Dacă altădată această localitate era un centru românesc cu școală și biserică, astăzi ea este interesantă numai pentru istoricul care vrea să reconstruiască o imagine a trecutului.

Stela Nicula a ținut o informare despre „Semnele calendaristice și efectul lor asupra sărbătorilor de peste an”. A consultat o bibliografie bogată despre felul cum au măsurat timpul diferite popoare și cum s-a ajuns la calendarul actual.

La **Eva Cosma Frătean** am simțit ca de fiecare dată că poartă cu ea o pasiune moștenită pentru muzică. De data aceasta a vorbit despre „Aspecte din muzica bisericească a românilor din Ungaria”.

Mihaela Bucin a prezentat date despre conviețuirea românilor cu evreii la Chitighaz, în lucrarea cu titlul „Relații interetnice la Chitighaz”.

Singura prelegere de critică literară a ținut-o **Tiberiu Herdean**, care s-a ocupat cu prezentarea romanului „Baltagul”, de Mihail Sadoveanu prin prisma unei noi analize a personajului principal. Comunicarea a purtat titlul „Personaj arhetipic sau strategie feminină”. Profesorul **Gheorghe Petrușan** a dorit să deschidă un dialog pe marginea unei „Schițe a istoriei românilor din Ungaria”. Cu această ocazie organizatorii și participanții au ajuns din nou la concluzia că scopul Institutului și al manifestărilor organizate de acesta, este elaborarea treptată a unor lucrări de sinteză, riguros alcătuite, care să clasifice problemele fragilei dar însuflețitei intelectualități românești din Ungaria: de unde începe istoria românilor din Ungaria, ce înseamnă pentru românii din Ungaria conceptul de „conștiință națională”, care sînt simbolurile lor naționale.

Sperăm ca fiecare Simpozion anual să arunce o geană de lumină asupra acestor întrebări.

Mihaela Bucin

Sumar

<i>Alexandru HOȚOPAN</i>	
Istoria bisericii baptiste din Micherechi, 1921–1950 (I) (fragmente)	5
<i>KOVÁCH Géza</i>	
Localitățile românești din Ungaria în 1828	16
<i>Maria BERÉNYI</i>	
Dascălul Moise Bota (1789–1873)	22
<i>Elena CSOBAI</i>	
Arta ca spațiu de refugiu	27
De vorbă cu ceramista Stela Santău	
<i>Mihaela BUCIN</i>	
Un tînăr și pasiunea sa	32
Simpozion românesc la Budapesta	35

Editura „NOI” Giula, piața Petőfi nr. 2
Director: Mihai Kozma
Tehnoredactare computerizată: Sándor Kovács
Tiparul: Mozi Nyomda, Békéscsaba
Responsabil: György Garai